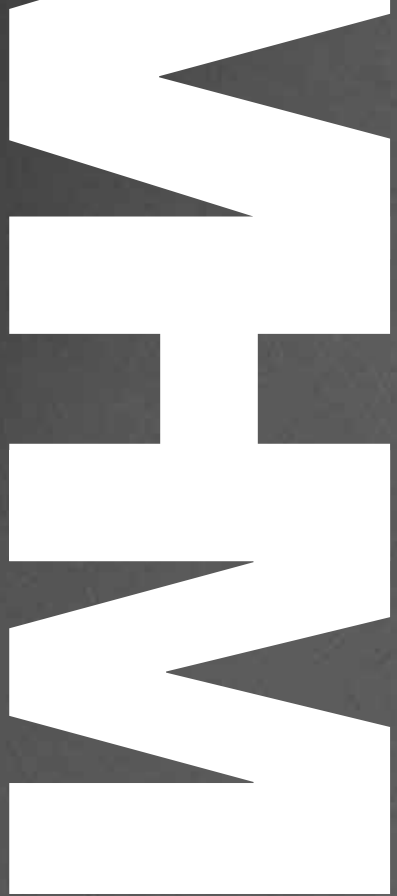

MAGASINET

dit museum - din historie

DØDENS TEATER

**TEMA:
OFRINGER**

I årene kort efter Kristi fødsel blev seks menneskekranier – heraf to fra børn – ofret i et mosedrag ved Svennum nær ved Jerslev.

Hvad var det, der skete dengang for næsten 2000 år siden?

MIDDELALDERENS
MAGISKE
MENNESKER

RETFÆRDIGHEDENS
OFFER?

EPIDEMI:
DEN SPANSKE SYGE
I HJØRRING

- 4** Dødens teater
af Sidsel Wåhlin
- 10** Vendsyssel Historiske Museums bygninger
af Peer Nielsen
- 14** I Signe Hansens fodspor
Af Chrestina Dahl
- 16** Retfærdighedens offer?
Af Anne Dorthe Holm
- 20** Betonbunkernes nordjyske krigsfortællinger
Af Pernille Holm Mogensen

28 KALENDER

- 38** Middelalderens magiske mennesker
Af Morten Larsen
- 43** Nye ansigter på museet
Af Lone B. Venderby og Lars Ole Hasager Kirk
- 44** Den spanske syge i Hjørring
Af Peter Damgaard

FORSIDEN: Foto: Stephen Freiheit.

Ansvarshavende og layout:
Kim Larsen (kls@vhm.dk)

MAGASINET VHM
Vendsyssel Historiske Museum
Museumsgade 3, 9800 Hjørring
Tlf.: 96 24 10 50 | ISSN: 2597-0151

MAGASINET VHM udgives af Vendsyssel Historiske Museum og udkommer 2 gange årligt. Indlæg til næste nummer af magasinet skal være redaktionen i hænde senest den **1. oktober 2020** og indsendes via e-mail som word-dokument til kls@vhm.dk. Billeder vedhæftes separat. Ved indsendelse af materiale til MAGASINET VHM overlader man alle rettigheder til bladet. MAGASINET VHM forbeholder sig ret til vederlagsfrit at bruge fremsendt materiale i såvel trykt som elektronisk medie.

MAGASINET VHM - Nr. 2
Udgivet: 1. juli 2020
Oplag: 4000 stk.
Trykt hos Vestergaards.com

4

20

38

16

44

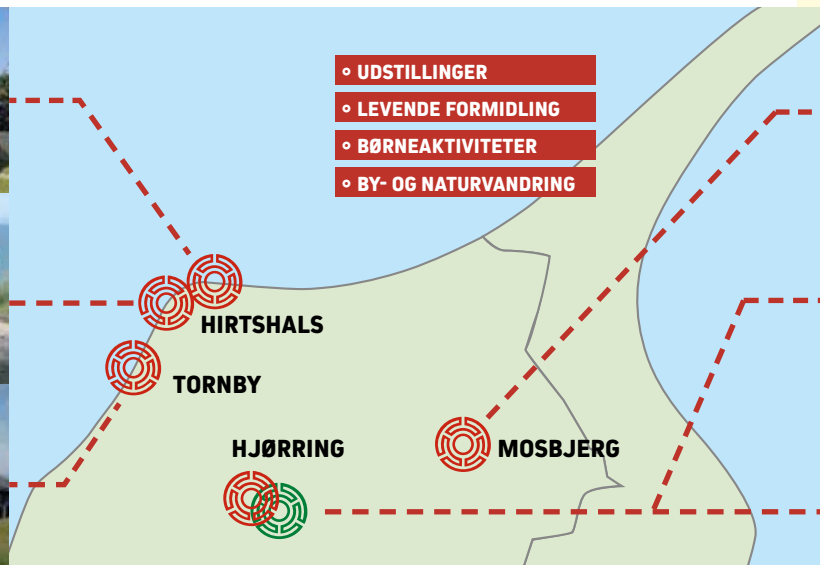
HIRTSHALS MUSEUM

BUNKERMUSEET

TORNBY STRAND

LANDSKABS- OG
LANDBRUGSMUSEET

VENDSYSSEL
HISTORISKE MUSEUM

HISTORISK ARKIV

Vendsyssel Historiske Museum
Museumsgade 3
9800 Hjørring
96 24 10 50
vhm@vhm.dk

Historisk Arkiv
Museumsgade 2
9800 Hjørring
96 24 10 60
arkiv@vhm.dk

Landskabs- og Landbrugsmuseet
Jerupvej 613, Mosbjerg
9870 Sindal
96 24 10 50

Hirtshals Museum
Sophus Thomsensgade 6
9850 Hirtshals
96 24 10 00

Bunkermuseet
Fyret
9850 Hirtshals
96 24 10 00

Tornby Strand
v/det gamle Skudehandlerpakhuis
Strandvejen, Tornby
9850 Hirtshals
96 24 10 50

**FIND
OS HER**

**SE PRISER, ÅBNINGSTIDER
M.M. PÅ VHM.DK**

Et lille lys i mørket

Velkommen til 2. udgave af Magasinet VHM. Mens disse ord skrives, er verden vendt på vrangen: Corona-epidemien har i måneder haft et solidt greb om vores liv både herhjemme og i udlandet. Heldigvis er der udsigt til, at vi går lysere tider i møde: Restauranter og butikker åbner op, skoleeleverne er vendt tilbage til deres klasselokaler, og Vendsyssel Historiske Museum kan se frem til at åbne dørene for vores mange gæster til juni.

Vi håber, at dette magasin kan tænde et lille lys i mørket. Dels er magasinet ligesom sidst fyldt med mange timers læsestof i form af gode historier om vores fælles fortid. Men som man kan se af kalenderen i midten af magasinet, har vi som museum også en forhåbning om, at Danmark er vendt tilbage til normalt tilstande, når vi når ud på den anden side af sommerferien. Vi håber meget, at vores mange gode arrangementer og aktiviteter kan gennemføres i efteråret, og at museet til den tid er åbent som normalt.

Temaet for dette magasin er "ofringer". Hovedartiklen er museumsinspektør Sidsel Wåhlns artikel omhandlende den kommende udstilling "Dødens Teater" – om menneskeofring i Jernalderens Vendsyssel. Som Sidsel skriver, var døden nærværende for 2000 år siden på en anden måde end i dag, og det er måske en af forklaringerne på, hvorfor man ofrede mennesker.

Et andet "menneskeoffer" fandt sted i Hjørring i 1822, da Thomas Thomsen Bisp blev halshugget og lagt på hjul og stejle efter at have myrdet sin egen kone med rottegift. Thomas måtte ofre sit liv for at sone sin brøde over for samfundet og Gud. Kun gennem Thomas' offer kunne samfundet blive normaliseret igen. Man kan læse mere om denne voldsomme begivenhed i magasinet.

Men der er også andre interessante artikler. En af dem er konservator hos Bevaringscenter Nord, Cand. scient. Pernille Holm Mogensens fortælling om arbej-

det med at bevare de fine malerier, som tyske soldater i deres kedsomhed og længsel efter hjemlandet malede i bunkeranlægget ved 10. batteri i Hirtshals. Bevaringsarbejdet er vanskeligt, og Pernille redegør i artiklen for de overvejelser, hun som konservator gør sig i den forbindelse.

Endelig fortæller VHM's bygnings- og håndværkschef Peer Nielsen om museets mange bygninger i Hjørring. Her kan man få et nærmere indblik i bygningernes lange og interessante historie. Sidst i magasinet fortæller cand. mag. Peter Damgaard om dengang for omkring 100 år siden, da Danmark og resten af verden også var ramt af en verdensomspændende pandemi. Den spanske syge, som pandemien kom til at hedde, hærgede overalt – også i Hjørring.

Midt i magasinet er der som sidst gjort plads til en længere omtale af museets mange aktiviteter og arrangementer i kalenderen. Vi håber som sagt meget, at det hele kan gennemføres. Som man kan læse, er forårets foredragsrække således flyttet til efteråret i forbindelse med, at vi senere på året åbner udstillingen "Vendsyssel Besat", som pga. coronasituationen er blevet udskudt fra den 9. april.

Her til sidst vil jeg gerne komme med en lille bøn: Vendsyssel Historiske Museum har mistet mange tusinde kroner i indtægter fra entré, butikssalg, omvisninger, byvandring, bunkerture og arrangementer. Derfor: Støt op om museet ved at indbetale 200 kr. til museets gavefond. Det betyder rigtig, rigtig meget for VHM på et tidspunkt, hvor afløsningsne af museets indtægtsgivende aktiviteter har stået i kø. Læs mere om gavefonden og hvordan du kan støtte museet på side 26.

Vi glæder os til at se jer og til, at vi forhåbentlig kan gennemføre de mange gode arrangementer, når sommer bliver til efterår.

Rigtig god fornøjelse med magasinet og velkommen indenfor på Vendsyssel Historiske Museum!

Anne Dorthe Holm
Museumsdirektør, VHM

Af Sidsel Wählin,
museumsinspektør

I årene kort efter Kristi fødsel blev seks menneskekranier – heraf to fra børn – ofret i et mosedrag ved Svennum nær ved Jerslev. Mosen ligger som et lille amfiteater; en passende scene for denne største offergave af dem alle. Hvad var det, der skete dengang for næsten 2000 år siden? Dengang som nu var individet værdifuldt, så hvorfor skulle det ofres? Hvad fik mennesker til at ofre deres egne børn til guderne? Og hvordan foregik disse ofringer i praksis? Det er disse store spørgsmål, som er omdrejningspunktet for en kommende stor udstilling på Vendsyssel Historiske Museum.

DØDENS TEATER

Et af kranierne fra Svennum under udgravning. Kraniet har i jernalderen været dækket helt af vand, men ellers viser billedet meget godt, hvordan kraniet var lagt ned i et lille tørveskær, hvor man før havde skåret tørv. Foto: Arkæologi, VHM.

Vendsyssel Historiske Museums samling bugner i bogstavelig forstand af moselig, næsten hele skeletter, løse knogler og kranier. De stammer fra mere end 60 mænd, kvinder, unge, gamle og børn – hovedsagelig fra århundrederne omkring Kristi fødsel. Menneskekroppens dele og især kraniet var det ypperste offer, som et jernaldersamfund kunne give

▲ I 1939 kom dette skelet fra Klæstrup Mose i Jerslev Sogn frem i dagens lys. Skelettet er næsten komplet og lå udstrakt i mosen. Her er der således ofret et helt menneske i mosen. Kraniet er lille, men solidt og med tænderne bevaret på deres plads. Foto: Arkæologi, VHM

til guderne, forfædre og det overnaturlige.

I det store forskningsprojekt, som VHM har igangsat med midler fra Kulturministeriets Forskningsudvalg, peges der på, at menneskeofringer var en væsentlig del af vendelboernes åndsliv i jernalderen, og at dømmen efter de mange ofringer, der findes spredt i hele landsdelen, har det været en almen praksis, som alle har kendt til. Som

noget særligt skiller Vendsyssel sig ud fra resten af landet ved, at vi her kan se sporene efter en decideret hovedkult, hvor kranier har indgået som et centralt element i komplekse religiøse ritualer.

Med udgangspunkt i de store forskningsudgravninger i netop offermosen ved Svennum, som museet gennemførte i 2013 og 2015, blev det klart,

▲ Skabene bugner af moseskeletter på museet, her ses et af kranieskabene på Sidsels kontor, hvor de opbevares, indtil de skal udstilles. Hvert kranie og hvert moseskelet har sin egen kasse med foto og nummer, så det er let at finde det rigtige. Foto: Arkæologi, VHM

at menneskeofringer (og andre moseofre) har været en integreret del af hverdagslivet, og jernalderens tørvegravere har dagligt gået forbi de ofrede og kunnet kigge ned til dem gennem det stillestående vand.

Det er den scene, som museet gennem den kommende udstilling "Dødens Teater", gerne vil invitere publikum ind i. Vi skal stå i mosen og kigge ned på de ofrede og i modsætning til jernalderens mennesker undres over hvorfor?

▲ Kranie fundet i Nygaard Mose, Uggerby Å, på grænsen mellem Sindal og Hørmested Sogne. Kraniet er robust og tungt. Det har kraftige øjenbrynsbuer og en skrånende pande. Det er højst sandsynligt en voksen mand. Det ser markant anderledes ud end dem fra Svennum, ligesom i dag var der stor forskel på folk, nogle var kraftige, andre spinkle. Kraniet er sandsynligvis lagt i mosen som kranie, uden underkæbe og fortænder. Det blev fundet sammen med bl.a. okseknogler. Foto: Arkæologi, VHM

Det er svært at rumme, at menneskeofringer var normale. Men ved at få alle skeletter ud af skabet og frem til beskuelse kommer publikum med ind i en anden måde at forstå og forme Verden på. Det at ofre et menneske, en artsfælle, var noget særligt, noget vigtigt, og årsagerne til sådanne handlinger, og hvordan vi kan nærme os dem gennem det, som arkæologerne udgraver, er kernen i udstillingen. Da de fleste ofre er kranier og ikke hele skeletter, fokuserer udstillingen også på, hvorfor netop hovedet var den største gave. Udstillingen inviterer publikum til at komme tæt på at skabe deres egen relation til fortiden. Man kan finde sin hjemstavns moselig og fundere over, hvilket individ man mon ligner mest, eller hvilket kranie der taler stærkest til en, og alle aldersgrupper er repræsenteret. I udstillingen møder man således blandt andre Gingsholmbarnet, der ikke blev mere end 2-3 år gammelt. Dødsårsagen kender vi ikke, der er ikke spor efter vold eller sygdom. Men derimod ved vi, at af en eller anden grund fik barnet ikke en begravelse på slægtens gravplads, men blev i stedet lagt i den fælles offermose.

Oftentimes hører man, at folk ikke blev ret gamle i fortiden og de angivne middelalderetider er skræmmende lave, men de dækker over et meget anderledes døds-mønster og andre dødsritualer.

Man kunne sagtens blive gråhåret i jernalderen, men risikoen for pludselig død var stor. Børn døde af (for samtiden) uforklarlige årsager mens andre overlevede. Mænd døde efter kamp, kvinder i barsels-seng og andre igen af lungebetændelse, stivkrampe, influenza og andre infektionssygdomme. Huller i tænderne var sjældnere, fordi de sled caries ned på grund af hård kost og ikke spiste så meget sukker. Men vi kan se, at mange døjede med mundhulebakterier, der satte deres spor i kæben og kunne sprede sig til andre dele af kroppen. Døden var i jernalderen uforudsigelig, tilfældig og altid tilstedeværende

og var dermed i høj grad også med til at forme det levede liv. Og her har vi måske en del af forklaringen på, hvorfor man ofrede mennesker, og hvordan man kunne overtræde den grænse, det er at ofre en af sine egne. I udstillingen vil man kunne dykke ned i disse store spørgsmål og forskningens svar. Og hvorfor var hoveder lige sagen? Hvad gjorde kraniet særligt egnet til ofring?

Vores moderne sundhedsvæsen har reduceret mængden af uforudsigelige og tilfældige dødsfald. Men lige nu minder Covid19 os om, at døden kan komme pludseligt. Vi er vant til en relativt forudsigelig død og livsforløb, og derfor slår det hårdt, når døden rammer som lyn fra en klar himmel. Nedlukningen af samfundet har påvirket alle, den uforudsigelige død har for en tid påvirket vores hverdag markant.

Men menneskeofringer og hovedkult får tankerne i gang, og det rammer os på følelserne. Kunstner og fotograf Stephen Freiheit læste om udstillingsprojektet og vores samling og kontaktede museet, da kranier og hovedkult har en særlig plads i hans arbejde, idet han i mange år har arbejdet med eksiltibetanere i Nepal, hvor kranier og lårben formes og indgår i ritualerne. Han får et rum til gennem kunsten at reflektere over fortidens kraniekult. ■

NY SFÆRUDSTILLING : DØDENS TEATER

Åbningen af udstillingen er pga. nedlukningen af museet som en følge af corona-situationen udsat til begyndelsen af 2021.

Det samme kranie som på side 4-5 fra Svennum Offermose. Hele mosen er fotograferet fra alle vinkler. Kraniet har i jernalderen været dækket af ca. en meter vand, men ellers viser billedet meget godt dramaet i mosen, hvor kraniet var lagt ned i et lille tørveskær, hvor man før havde skåret tørv. Foto: Arkæologi, VHM

◀ Tre af de seks kranier fra Svennum på deres plads i mosen. Kranierne lå i hver deres tørveskær i ca. samme niveau. Sandsynligvis er de nedlagt på en gang som dele i et stort, let ritual, hvor samfundet ofrede ikke bare ét dyrebart menneske, men seks. Foto: Arkæologi, VHM

VENDSYSSEL HISTORISKE MUSEUMS bygninger

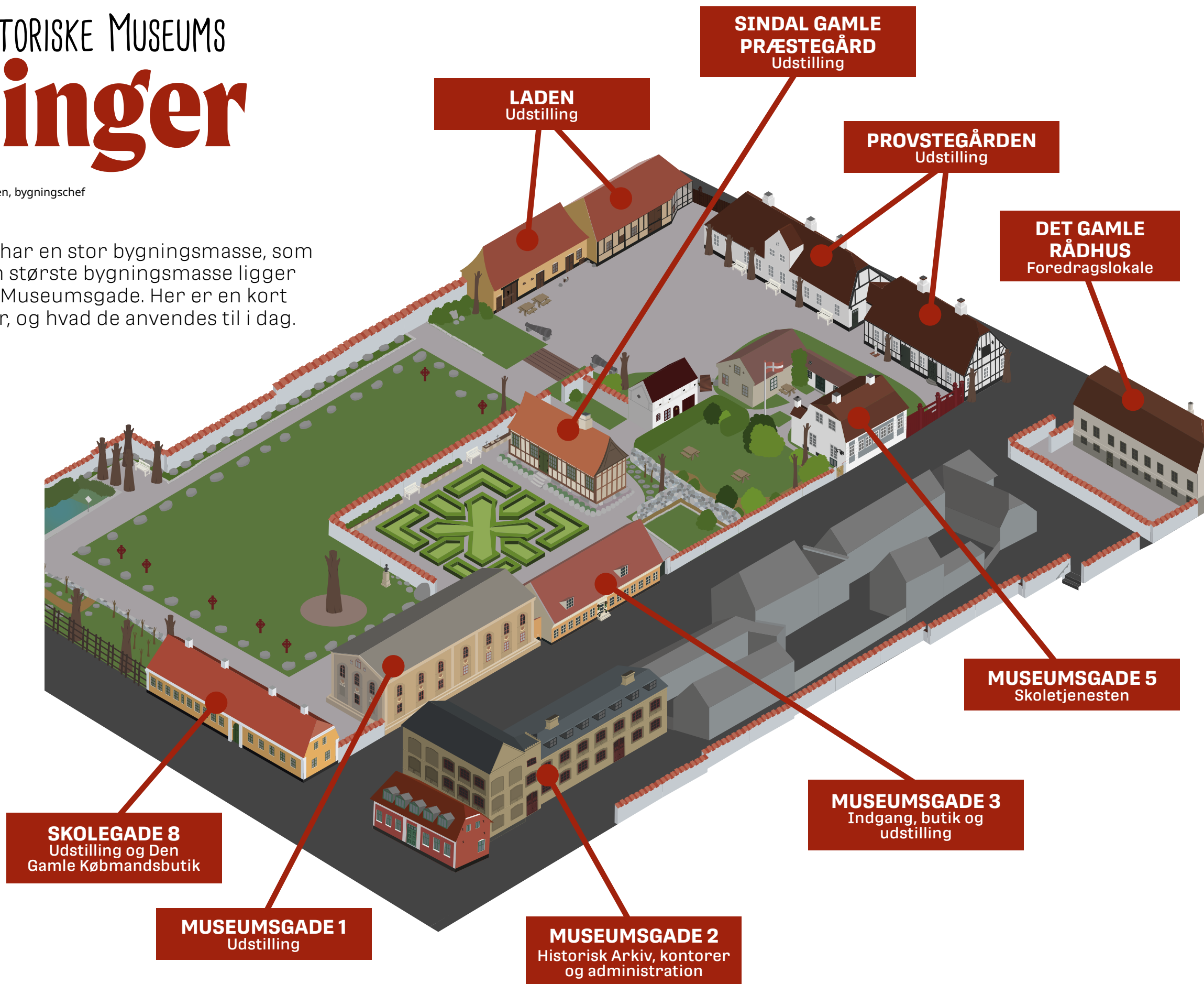
Af Peer Nielsen, bygningschef

Vendsyssel Historiske Museum har en stor bygningsmasse, som er fordelt over flere byer. Den største bygningsmasse ligger i Hjørring placeret omkring Museumsgade. Her er en kort beskrivelse af disse bygninger, og hvad de anvendes til i dag.

MUSEUMSGADE 2

Centralt i området ligger Museumsgade 2, som er en skolebygning fra 1882. Bygningen blev tidligere brugt til gymnasium. Senere kom der handelsskole og teknisk skole. Museet indrettede de første kontorer her i 1961, og fra 1971 blev hele bygningen taget i brug af museet. I 1985 overdrog kommunen hele bygningen til museet. I 2004-05 blev bygningen renoveret og fik nyt tag. Efterisolering og sektionsopdelt brandsikring var en del af renoveringen. Bygningen rummer til daglig kontorer til en lang række medarbejdere i bl.a. arkæologisk og historisk afdeling og i administrationen. Ud til Museumsgade ligger Historisk Arkivs kontorer, bibliotek og læsesal. På loftet af bygningen er der kontorer til frivillige, studerende, praktikanter og projektansatte.

LADEN
Udstilling

**SINDAL GAMLE
PRÆSTEGÅRD**
Udstilling

PROVSTEGÅRDEN
Udstilling

**DET GAMLE
RÅDHUS**
Foredragslokale

MUSEUMSGADE 5
Skoletjenesten

MUSEUMSGADE 3
Indgang, butik og
udstilling

MUSEUMSGADE 2
Historisk Arkiv, kontorer
og administration

MUSEUMSGADE 1
Udstilling

SKOLEGADE 8
Udstilling og Den
Gamle Købmandsbutik

MUSEUMSGADE 1

Museumsgade 1 blev bygget som realskole 1872-73. Vendsyssel Historiske Museum købte bygningen i 1899. Bygningen var med i renoveringsplanen i 2004-05, og i den forbindelse blev taget fornyet, og vinduerne blev renoveret. Ved samme lejlighed blev passagen fra Museumsgade 1 til 3 udført i 1. salsniveau. Der var tidligere lavet gennemgang fra museumsgade 1 til 3 i kælderniveau. Bygningen er i dag indrettet til udstillingsbrug og rummer museets oldtidsudstilling. I stueetagen er der tillige indrettet særudstillingslokaler, der for tiden huser udstillingen "Hjørring på de skrå brædder".

MUSEUMSGADE 3

Bygningen blev opført i 1852-53 som friskole. Huset har siden været brugt som bibliotek fra 1901 - det første af sin art i Hjørring. Fra 1927 husede bygningen kommunale kontorer og kontor for elforsyningen. I 1970 overtog museet bygningen, og som tidligere nævnt blev den bygget sammen med Museumsgade 1 i 1983. Bygningen var med i renoveringsplanen 2004-05. Det var den bygning, der gennemgik den mest omfattende renovering i form af en ny overetage og en ny etageadskillelse. Det var også i den forbindelse, at stueniveauet blev åbnet op til billetsalg og butik. Alle installationer blev ved den lejlighed også fornyet. Bygningen rummer i dag billetsalg, museumsbutik og et særudstillingslokale i overetagen. Det er her, museet er i gang med at klargøre udstillingen "Vendsyssel Besat" i anledning af besættelsesjubilæerne.

MUSEUMSGADE 5

Museumsgade 5 er opført i 1848 til beboelse. I 1930 købte museets daværende direktør Holger Friis huset, og forhuset blev bygget sammen med baghuset, som er opført i sidste halvdel af 1800-årene. I 1972 købte museet bygningen. Gerda og Holger Friis beboede huset ind til deres død. Bygningen var en del af renoveringen i 2004-05, men det var kun overetagen, der blev renoveret. Bygningen rummer i dag skoletjenesten, som blev etableret i 1992 under Hjørring Kommune.

SKOLEGADE 8

Skolegade 8 er opført i 1825 som friskole og betalingskole. I 1897 blev den stillet til rådighed for museet af Hjørring Kommune og officielt overdraget til museet i 1899. I 1929 blev bygningen ombygget og indrettet til museum. I forbindelse med, at der blev lagt et nyt tegltag, blev bygningen fredet i 1976 gennem bygningsfredningsloven. I en periode boede museets daværende forvalter i østenden af bygningen. Det er den del af bygningen, som nu er indrettet til købmandsbutik. I 1989 blev overetagen renoveret, og den bruges nu til udstillinger. I 2012 blev der lagt et nyt tegltag. Bygningen bliver fortsat anvendt til udstillinger.

PROVSTEGÅRDEN

Vestergade 1, som også kaldes "Provstegården", er blandt Hjørrings ældste huse og er samtidig en af de få bevarede bindingsværksbygninger, der er bevaret i byen. Bygningen mod øst er opført i første halvdel af 1700-årene. Vestfløjen er opført i 1773. I 1919 blev bygningen fredet gennem bygningsfredningsloven, og i 1940 købte museet bygningen for at indrette den til museumsformål. Bygningens underetage er indrettet som udstillingslokaler, og i en del af overetagen har museet indrettet et tekstilmagasin.

LADEN

Bygningen er så vidt vides opført i 1773 som stald- og ladebygning samtidig med opførelsen af provstegårdens vestfløj. Den er genopført, efter at den styrtede sammen omkring 1860. Museet købte bygningen i 1940. I 1975 blev den fredet gennem bygningsfredningsloven og rummer en mindre landbrugsudstilling.

DET GAMLE RÅDHUS

På Torvet ligger det gamle rådhus. Den smukke, grundmurede bygning blev opført i 1834 af bygmester L. Vang i Aalborg og rummede dengang råd- og tinghus og arrest i kælderen. Siden mistede bygningen sin oprindelige funktion: I 1886 blev der opført et nyt ting- og arresthus i Jernbanegade, og da den kommunale administration voksede, var der ikke længere plads til kontorerne i det gamle rådhus. Et nyt og moderne rådhus "Codanhus" blev derfor opført i 1971 tæt på det gamle rådhus. I dag er det gamle rådhus en del af museet, og VHM arbejder for øjeblikket på et projekt, som skal gøre bygningen til en ny, synlig og central indgang til Vendsyssel Historiske Museum.

SINDAL GAMLE PRÆSTGÅRD

Den sidste bygning ligger inde i museumshaven. Det drejer sig om Sindal gamle præstegård, som er flyttet fra Sindal og genopført i haven. Den oprindelige præstegård blev sandsynligvis opført efter en brand i 1678. Præstegården blev erhvervet af museets daværende leder Holger Friis i 1928. Anledningen med erhvervelsen var, at man på museet ønskede at lave et haveanlæg med bl.a. gamle lægeurter. Haveanlægget skulle erstatte de to gamle skolegårde, som hørte til bygningerne i Museumsgade 1 og 3. I dag står både bygning og have smukt i anlægget og er med til at understrege museumshavens særlige karakter.

I Signe Hansens fodspor

Af Chrestina Dahl, museumsinspektør

Ingen **Dronningens Bjesk** uden **Prinsens Bjesk**.

Hjemmesygeplejerske Signe Hansen havde i midten af 1900-årene stor interesse for de mange klitplanter omkring sit sommerhus i Kjøl, hvorfor hun i sin fritid begyndte at eksperimentere med at overhælde dem med snaps. På denne måde blev talrige bjeskopskrifter med årene fældet ned i Signes håndskrevne bjeskbog. Her får du præsenteret både ingredienser og fremgangsmåde til en af Signes originale opskrifter, så du selv kan prøve at gå i Signe Hansens fodspor. I sidste nummer præsenterede vi jer for den første bjesk i serien, nemlig Dronningens Bjesk. Derfor finder vi det passende at give denne en velegnet ledsager, nemlig Prinsens Bjesk.

De enkelte essenser
Whisky og Riga Black Balsam skal naturligvis købes, alt imens porseessensen laves ved at fylde et glas 1/3 med lysegrønne porseblade høstet i maj-juni måned. Glasset fyldes herefter med smagsneutral snaps og trækker i en uges tid, inden den filtreres gennem et kaffefilter.
Blodroden graves op, renses, skræbes og skæres i skiver. Fyld et glas 1/3 med blodrod og overhæld med smagsneutral snaps. Essensen trækker en måned, inden den filtreres.
Kræn Mans bjesk laves ved at lave en essens på en dusk malurt, en pose nelliker (11 gram), 1 knust muskatnød og 5 skiver frisk ingefær, der overhældes med snaps og trækker i 14 dage. Når den er trukket færdig, blandes en del af denne essens med 2 dele kirsebærvin og 3 dele hyldebærsaft. Signe brugte altid den grønne Brøndums Snaps til sine bjesker, men man kan også bruge klar Brøndums Snaps, Aalborg Basis eller vodka i stedet - alt efter hvad man bedst kan lide. ■

SMUTVEJEN

Du kan ekstraordinært få blandet din egen **Prinsens Bjesk** på Hirtshals Museum i en begrænset periode. Nemlig gennem de sidste seks måneder af 2020. Medbring blot en flaske smagsneutral snaps, og få den forvandlet til velsmagende bjesk på din entrébillet. Egentlig skulle den første bjesk i serien tages af laboratoriets hylder ved udgangen af juni, men eftersom museet har haft lukket det meste af første halvår 2020, fortsætter vi også med at have **Dronningens Bjesk** på hylderne til udgangen af 2020.

TRYGHED PÅLIDELIGHED SIKKERHED

telesikring har i mere end 50 år sikret store og små virksomheder.

Med kontorer i henholdsvis **Aalborg**, **Esbjerg**, **Rødekro**, **Nakskov** og **Allerød** leverer vi skræddersyede sikringsløsninger både lokalt og nationalt.

Som kunde ved telesikring får du altid tilknyttet en lokal konsulent, der kender dit område og din virksomhed.

Løsninger der giver tryghed
telesikring leverer sikringsløsninger, der giver tryghed. Tryghed til medarbejderne. Tryghed til kunderne. Tryghed til dig som ejer.

Med brand- og førstehjælpsudstyr er hjælpen altid ved hånden og med sikringsløsningerne inden for tyverialarm, kameraovervågning og adgangskontrol, bliver din virksomhed godt sikret.

www.telesikring.dk • info@telesikring.dk • 70 133 233

SIKRING
Adgangskontrol
Tyverialarm
Tågesikring
Varesikring

FØRSTEHJÆLP
Øjenskyll
Førstehjælpskasse

BRAND
Brandslukker
Automatisk Brandanlæg
Brandalarm
Brandtæppe

KAMERA
Kameraovervågning
Proaktiv overvågning
Adgang til kamera via app

Thomas Bisp
1780 – 1822

RETFÆRDIGHEDENS OFFER?

Af Anne Dorthe Holm, museumsdirektør

Halshugget, parteret og lagt på hjul og stejle. Sådan blev den dramatiske afslutning på Thomas Thomsen Bisp's liv. En tidlig sommermorgen den 22. juli 1822 blev han ført fra arresten i Hjørring til galgebakken i Hjørring Bjerge til denne ydmygende afslutning på hans 42-årige liv. Et liv der ellers få år forinden havde tegnet så godt...

Vi ved ikke præcis, hvordan turen til galgebakken foregik den sommermorgen i 1822. Men der er ingen tvivl om, at vejen har følt sig lang for Thomas. Han har vidst, hvad der skulle ske. Skulle han et øjeblik have glemt det, har de mange hundrede borgere i Hjørring – voksne og børn, som sandsynligvis er fulgt efter vognen med Thomas med deres råb og hujen, uden tvivl mindet ham om det. Det, der skulle ske den dag, var årets største show i Hjørring. Det var trods alt ikke så tit, at der foregik henrettelser i byen. Der skete heller ikke så meget andet i Hjørring i 1822, så en henrettelse har været fantastisk spændende for byens borgere at følge med i.

Kun få år tidligere var der ingen, der havde troet, at det skulle ende sådan for Thomas. Han boede med sin kone og børn på en gård i Sønder Økse ved Brovst, hvor han var en respekteret mand i lokalsamfundet. Thomas var skole- og fattigforstander og en flittig kirkegænger. Hans kone Maren havde altid rost sin mand, og Thomas selv havde virket glad og stolt af sin familie.

Men det var netop familien – og især hans kone Maren, som han endte med at svigte fatalt. På et tidspunkt kom den unge 24-årige Ane Margrethe nemlig til gården for at tjene. Thomas og Ane Margrethe fik et godt øje til hinanden, og Thomas lovede hende, at de kunne gifte sig den dag, Maren ikke levede længere. Fødslen af Thomas' og Maren's yngste barn havde tæret på Maren's kræfter, så de regnede med, at der kun ville gå kort tid, før Maren bukkede under.

Men det gik ikke så hurtigt, som Thomas og Ane Margrethe havde forestillet sig. Maren bukkede ikke under, men fortsatte sit hårde liv som bondekone. Thomas mistede til sidst tålmodigheden og købte noget rottegift, som han smurte på et stykke brød og gav til sin kone. Efter fem dage i ulidelige smerter døde Maren.

Rottegift – den foretrukne måde at tage livet af andre på

Rottegift eller arsenik, som det rettelig hedder, var i 1800-tallet en oplagt måde at tage livet af andre på. Giften var let tilgængelig, fordi man bl.a. anvendte giften til at kurere hus-

dyr for skab. I dette tilfælde var det Thomas' bror, som havde bedt Thomas om at skaffe noget rottegift til sin ko, der havde fået skab. I 1800-tallet behandlede man husdyr med skab ved at vaske dyrene med en arsenikopløsning.

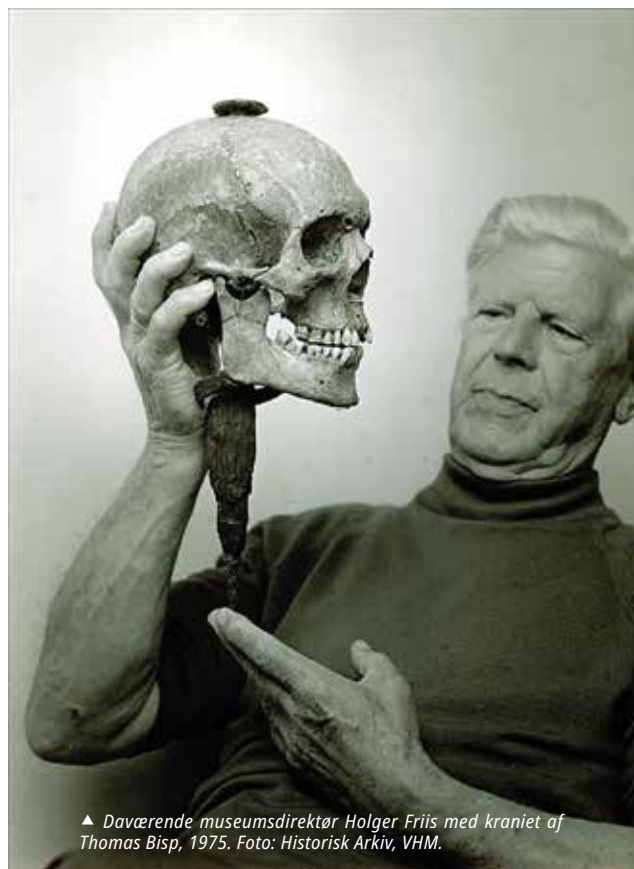
Samtidig lignede arsenik mel, så man kunne let skjule giften. Men vigtigst af alt var mord med rottegift svært at bevise, fordi symptomerne på forgiftning var de samme, som når man var syg med dysenteri eller tyfus – eller den mest frygtede af alle sygdommene på den tid: Kolera.

Det var da heller ikke så let at bevise, at Thomas havde taget livet af sin kone. Selv en obduktion af Maren kunne ikke bevise endeligt, at det var rottegift, der havde slået hende ihjel. Prøverne måtte sendes til Sundhedscollegiet i København (i dag Sundhedsstyrelsen), og først efter flere analyser af materialet fastslog man her, at det var rottegift, der havde taget livet af Maren. Det var først i 1841, at man opfandt en enkel metode til at påvise, om den døde havde arsenik i kroppen, så i 1821 har det ikke været en let opgave for hverken distriktslægen, som obducerede Maren, eller for Sundhedscollegiet i København.

Både Thomas og Ane Margrethe blev ført til arresten i Hjørring. Hjørring var amtsby, og stiftamtmanden var kongens forlængede arm i retssager og i domsafsigelser. Selv om Thomas hurtigt tilstod mordet på Maren, skulle retssagen gå ordentligt for sig: I sensommeren 1821 begyndte retsmøderne, men først i november faldt den klare og uundgåelige dom: Thomas skulle straffes med døden for mordet på Maren. Men inden han nåede dertil, skulle han først knibes med gloende tænger uden for sin egen gård i Sønder Økse og siden tre gange mellem gården og retterstedet og til sidst på selve retterstedet i Hjørring. Dernæst skulle højre hånd hugges af, siden hovedet med en økse, hvorefter kroppen skulle lægges på hjul og stejle og hovedet fæstnes på en stage ovenover legemet til skræk og advarsel.

En 125-årig lovramme...

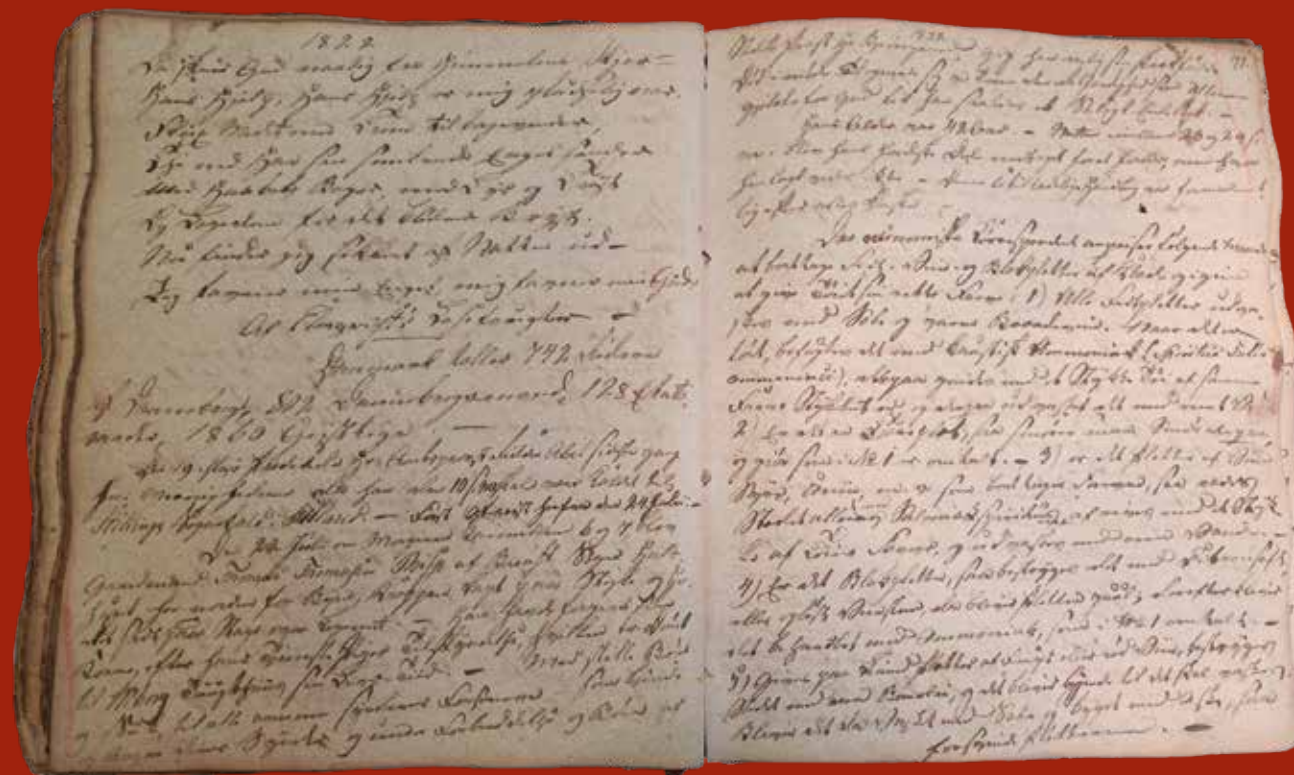
I dag gyser vi ved tanken om denne frygtelige straf. Man kan endda fristes til at kalde den "middelalderlig". Lovgivningen,

▲ Daværende museumsdirektør Holger Friis med kraniet af Thomas Bisp, 1975. Foto: Historisk Arkiv, VHM.

Told- og konsumptionsbetjentens dagbog:

Indtil næringsfrihedsloven i 1857 skulle al handel og håndværk foregå inde i købstæderne. Den lokale told- og konsumptionsbetjent havde ansvaret for, at der blev betalt told og afgift til staten, når bønderne kom til en af byens porte for at føre deres varer ind til salg på markedsdage. Morten Nielsen var told- og konsumptionsbetjent i Hjørring fra 1808 til omkring 1850. Det er hans dagbogsoplysninger, som er en god kilde til at forstå omstændighederne omkring Thomas Bisps henrettelse i 1822. Han skrev: "Den 22. juli om morgenen kl. mellem 6 og 7, blev gårdmand Thomas Thomassen Bisp af Brovst Sogn halslugget her nord for byen, kroppen lagt på stejle og hovedet sat på stage over legemet. Han havde forgivet sin kone efter hans tjenestepiges tilskyndelse, hvilken er dømt til Viborg Tugthus sin livstid. Med stille bøn og suk, til alle arme synders forsonelse – som kende og angre deres synder – og under forberedelse og bøn af stedets præst Hr. Bjerregård gik han roligt sin død i møde. Tilegnede sig med troen den retfærdighed som alene gælder for Gud fik han således et saligt endeligt. Hans alder var 42 år. Natten imellem 23. og 24. blev hans jordiske dele nedtaget for at jordes, men hvor henlagt vides ikke. Denne handling var formodentlig efter alles ønske." Foto: Historisk Arkiv, VHM.

som Thomas blev dømt ud fra, var ganske vist ikke middelalderlig, men dog stadig af ældre dato. Faktisk var dommen hentet i Danske Lov af 1683 med tilføjelser i lovgivningen fra 1690 og 1697. Danske Lov var bygget op om de 10 bud, og de hårde domme for religions- og sædelighedsforbrydelser var hentet fra Moseloven. Med reference fra Anden Mosebog skulle drab således hævnnes med døden.

Men det var ikke nok med det. Med tilføjelserne til loven i 1690 og 1697 skulle den dømte tilføjes pinefulde ekstrastraffe. Når Thomas blev dømt til at blive knebet med gloende tænger og få højre hånd hugget af, inden dødsdommen blev eksekveret, var det begrundet i disse lovgivningsmæssige tilføjelser. Man havde i årene forud for denne lovstramning oplevet nogle foruroligende mord rundt omkring i landet, og derfor ville man fra statens side statuere et eksempel ved at gøre pinslerne for den dødsdømte endnu værre.

Dødsstraffen i enevældens Danmark var statens måde at forsøge at værne om samfundets grundpiller på: Religionen, sædeligheden og husbondens myndighed. Når man straffede de dømte med døden, var det udtryk for en måde at beskytte og opretholde samfundets autoriteter på. Den dømte skulle så at sige ofre sit liv for derigennem at sone sin brøde overfor samfundet og Gud. Kun derigennem kunne han håbe på sine synders forladelse og et evigt liv. Straffen var således i samfundets øjne retfærdig og nødvendig, for at samfundet kunne blive normaliseret igen.

Når man stadig på Thomas' tid gennemførte disse offentlige henrettelser, var det fordi man fra samfundets side var overbevist om, at straffene havde den virkning, at andre ville blive skræmt fra vid og sans ved synet af den stakkels, sonende dømte. Fra myndighedernes side var det nødvendigt at udpensle den dømtes pinsler før døden og vanæren efter døden, for at de uddannede – pøbelen – kunne forstå, at man ikke måtte begå drab.

Det interessante ved Thomas' historie er dog, at det aldrig kom så vidt. Thomas slap for at blive knebet med gloende tænger og få højre hånd hugget af. I marts 1822 skrev Thomas' børn og slægtninge til kongen for at få mildnet straffen. Familien stillede ikke spørgsmål ved selve dødsstraffen, men de ville så gerne undgå at overvære Thomas blive knebet med gloende tænger ved gården i Sønder Økse og i øvrigt skåne deres far for de andre pinefulde ekstrastraffe. Både amtsprovsten og amtmanden støttede ansøgningen til kongen, og sidstnævnte skrev da også, at "...skrækkeligen ville det unægtelig blive for den skyldiges børn og familie at se straffen fuldbyrdet ved gerningsstedet."

Kong Frederik den 6. lyttede til familien, og i juni 1822 benådede kongen Thomas fra at blive knebet med gloende tænger og at få højre hånd hugget af. Der er altså noget, der tyder på, at man efterhånden var ved at ændre opfattelse af de offentlige henrettelser. Selve dødsstraffen satte man ikke spørgsmålstegn ved, men effekten af de mange offentlige henrettelser var ikke længere åbenlys. Allerede i 1770'erne og 1780'erne gik engelske reformatorer til angreb på de offentlige dødsstraffe. De anså ikke denne straf for at være et opbyggeligt eksempel men et absurd og barbarisk skuespil. De mente heller ikke, at straffen havde en afskrækkende effekt – snarere tværtimod: De forhærdede tilskuere blev bare endnu mere forhærdede. Også i Danmark var der omkring år 1800 røster fremme med kritik af den offentlige henrettelse. Ikke mindst i tidsskriftet *Minerva*, hvor fuldbyrdelsen af dødsstraf i fuld offentlighed blev kritiseret: "Hvad er slige Executioner vel andet end Feste for Pøbelen, som derved vænnes til Grusomhed, og som skaffe des mindre Nytte, jo oftere de gientages."

Thomas endte da også med at være den sidste person, som blev henrettet i Hjørring. At man også lokalt i byen har syntes, at tiden var løbet fra de barbariske, offentlige henrettelser ses

af, at Thomas' jordiske rester forsvandt kort tid efter henrettelsen. Den lokale told- og konsumptionsbetjent i Hjørring Morten Nielsen (kaldet Morten Betjent) overværede henrettelsen af Thomas og skrev i sin dagbog, at Thomas' jordiske rester blev taget ned natten mellem den 23. og 24. juli 1822 – altså kun 1-2 dage efter henrettelsen. Pointen med at lade Thomas' kranie og lemmer ligge og forrådnede på hjul og stejle var at indgyde befolkningen en skræk i livet. Det er da også let at forestille sig, at de personer, som kom forbi galgebakken på vej ind i Hjørring nordfra, har gyst ved tanken om det, man kunne se oppe på bakken. Det var ulovligt at fjerne Thomas' jordiske rester, men som Morten Betjent skriver i sin dagbog: denne utilladelige handling var formodentlig efter alles ønske. (Uddrag af Morten Betjents Dagbog).

Hvad der siden hændte

Morten Betjents dagbog er i dag at finde på Historisk Arkiv i Hjørring. Hans øjenvidneskildring er en god kilde til at forstå, hvad der skete dengang i 1822. Men når historien om Thomas Bisp er så kendt i dag, skyldes det også, at dele af Thomas' jordiske rester den dag i dag er at finde på Vendsyssel Historiske Museum. Nu er det ikke så almindeligt at udstille menneskerester af så ny dato på et museum. Langt de fleste skeletter, som er udstillet på museer rundt omkring, er skeletter fra den danske oldtid, hvis identitet vi ikke kender. Når museet overhovedet har Thomas udstillet, skyldes det, at hans kranie og dele af kroppen kom frem i forbindelse med noget vejarbejde på Skagensvej i år 1900. Den daværende museumsleder, tandlæge Jørgen Jakob Lønborg-Friis, syntes, at det var så spændende et fund, at museet måtte have det i sin samling. Thomas blev i første omgang puttet i en magasinkasse og gemt væk, men siden er han blevet en del af museets faste udstilling.

Men hvad med Ane Margrethe? Hvordan gik det hende? Ja,

godt nok mistede Thomas livet, men man kan ikke lade være med at tænke, at det største offer var Ane Margrethes. Først måtte hun igennem en ydmygende retssag, hvor hun blev udlagt som fristerinde: Thomas var en stakkels, forsvarsløs mand, som blev forført af Ane Margrethe som en Eva i Paradisets Have.

Men ikke nok med det. Thomas gjorde hende også gravid, mens de begge sad i Hjørring Arrest. Da henrettelsen fandt sted, var Ane Margrethe højgravid, og hun fødte kort tid derefter en lille pige. Da pigen var et år gammel, måtte Ane Margrethe aflevere hende til Brovst Fattigkommission, inden hun blev ført til Viborg Tugthus, hvor hun ankom den 15. november 1823. Her kunne hun se frem til at tilbringe resten af sit liv. I tugthuset blev hun gravid igen, og også dette barn blev taget fra hende og afleveret i Brovst. Det må have været ganske forfærdeligt for hende.

Efter 16 lange år i Viborg Tugthus blev Ane Margrethe benådet i marts 1840. Hun fik herefter plads i huset i landsbyen Rindsholm ved Viborg, hvorefter hun forsvandt ud af historien. ■

HVIS DU VIL VIDE MERE

I 1980 udgav Mogens Jerver bogen "Mordet i Sønder Økse", som med udgangspunkt i samtidige kilder beskriver forløbet fra drabet på Maren, retssagen mod Thomas og eksekveringen af dødsdommen. Er man interesseret i retshistorie på Thomas' tid, kan Thyge Kroghs disputats "Oplysningstiden og det magiske: henrettelser og korporlige straffe i 1700-tallets første halvdel" (udgivet år 2000) anbefales. Det er fra Jervers og Kroghs bøger, at citaterne i teksten er hentet.

BETONBUNKERNES NORDJYSKE KRIGSFORTÆLLINGER

- en fælles kulturarv

Op langs den jyske vestkyst ligger 6.000 bunkere, som udgør den danske del af Hitlers atlantvold. Atlantvolden skulle fungere som frontlinje mod angreb fra de allierede mod vest, men står i dag flere steder som nedsunkne betonelementer, der langsomt ædes op af kysten. Det sætter museer og konservatorer på prøve, når tonstung beton bliver kulturarv og dermed skal bevares for eftertiden.

Når man besøger Bunkermuseet i Hirtshals, er det ikke tysk tyrolerstemning med liv og glade dage, der slår én. Jeg besøger 10. batteri for første gang i midten af februar, på en våd dag med hård blæst. Typisk vintervejr ved Skagerrak. Det er museumsinspektør Jens-Christian Hansen fra Vendsyssel Historiske Museum, der viser mig rundt i bunkeranlægget. Han har noget helt særligt, vi skal kigge på, og for at komme derhen må vi gå fra Hirtshals fyr over klitter med skarpe siv og ned ad en trappe, hvor vi ender i noget, der minder om en skyttegrav. Vi er i læ og går nede i det udgravede bunkeranlægs stisystem, som forbinder mandskabsbunkere med kanon-, ammunitions-, sanitets-, forplejnings- og kommandobunkere, permanente

kanonstillinger og øvrige feltmæssige udbygninger. Hernede er der langt til sol og lune sommernætter i festligt lag. Men det er her, vi skal ned for at finde resterne fra de soldater, der måske netop drømte om dette samme.

Soldaterliv og hjemlængsel

At være ung soldat og udstationeret i Hirtshals langt hjemmefra har været hårdt og monotont arbejde. Det har været en tilværelse præget af en vis frygt for angreb fra vest eller sabotage fra de besatte danskere. Dog var det en langt bedre tilværelse end at være udstationeret ved de øvrige tyske frontlinjer. Ved Hirtshals har der nemlig været tid til kammeratskab og tids-

▲ Maleri i bunker nr. 62 – Flamingodanser og kvinde i sofa (formodt kultegning)
Foto: VHM

▲ Maleri i bunker nr. 18 – Landsby ved bjergene (formodt pastel eller oliemaling)
Foto: VHM

fordriv. Det er efterladenskaberne fra netop dette, vi skal ned at se på.

Jens-Christian finder frem til den første bunker på vores rute – radarbunker BM 62. I indgangen kigger et skydeskår mig direkte i øjnene fra bunkerens indre, og jeg oplever for første gang følelsen af at være i konstant beredskab. Indenfor har soldaterne sørget for opmuntring i det daglige arbejde: To sorte kultegninger giver rummet lidt kvindeligt selskab: En flamingodanser og en ung kvinde med bare ben i bedste pinup-stil. I mandskabsbunker BM 52 vejer alvoren tungere: På væggen i hjørnet, hvor en varmeovn har stået, er der malet et lille manifest, som skal huske soldaten på sit vigtige ærinde: "Jederzeit Kampfbereit". Med en lille UV-lampe kan man se, hvordan maleriet nogle steder fluorescerer og dermed giver konservatoren information om, hvilke pigmenter, lime og andre materialer der er anvendt. Bl.a. hvilke steder det tidligere er forsøgt at reparere eller stabilisere malerierne.

Vi går videre til observationsbunker BM 18, hvor der er godt gang i farverne. Her har en soldat med kunstneriske evner og stærk hjemlængsel dekoreret de rå betonvægge med motiver i stærke blå, grønne, gule og røde pasteller. De to malerier har motiver fra en mulig tysk hjemegn med Edelweiss og en landsby ved bjergene, omkranset af nåleskov. I bunkerens fugtige mørke kan man forestille sig længslen mod åben himmel og den friske bjergluft.

De gemmer sig godt, historierne, i klitterne bag mure af tyk beton. Umiddelbart skulle man tro, at 0,4-2 meter tyk beton vil kunne bevare vægmalerierne trygt for eftertiden. Men selvom beton er et solidt byggemateriale, holder intet evigt.

Beton som kulturarv

Fugt, sætningsrevner, korrosionssprængninger og afskallende maling er det første, der fanger mit blik, når jeg som konserva-

tor træder ned i bunkerne for at besøge malerierne. I enkelte bunker er et par gode gummistøvler også nødvendige, for med tiden har konstruktionerne slået store revner, så opstigende grundvand og indsvivende regnvand har fuld adgang. Dette er ikke uventet. Alt nedbrydes langsomt af mekaniske faktorer som erosion eller kemiske faktorer som oxidation. Konservatorer ved, at intet varer evigt, men vi arbejder på at forlænge levetiden for de genstande, som vi ønsker at bevare længst muligt for vores efterkommere.

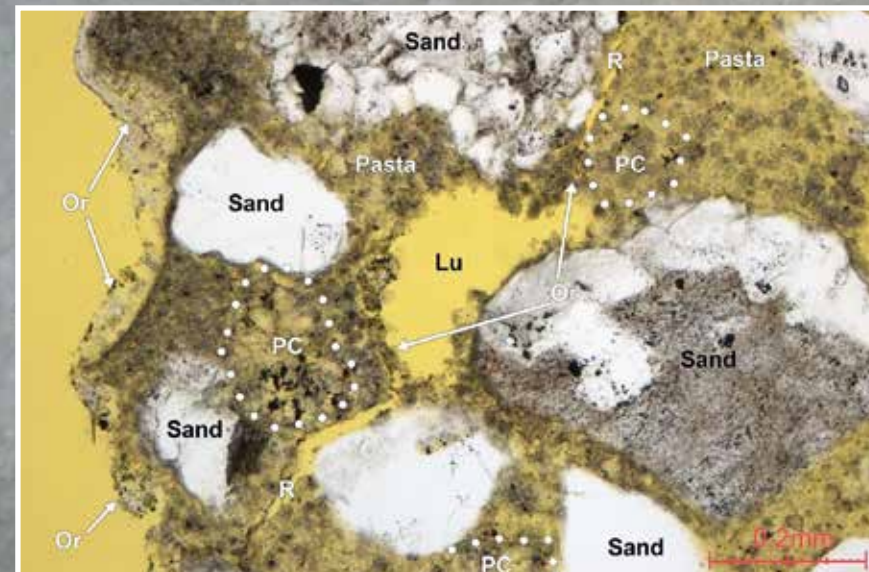
Bunkeranlægget ligger i klitterne på stranden mod Skagerrak, udsat for hård vind og bølgesprøjt. Vinden bringer kloridsalte med sig fra havet, som penetrerer betonen og korroderer den indre stålarmring. Korrosion af jernet i betonelementerne, alkaliske reaktioner i betonens indre samt frostsprængninger ved vandindtrængning er de største risikofaktorer for nedbrydning af betonkonstruktioner.

Afhængig af, om de ovennævnte nedbrydningsfaktorer er overfladiske eller dybdegående, vil bunkerne med større eller mindre hastighed nedbrydes med tiden. Det samme gælder vægmalerierne inde i bunkerne og de historier, de fortæller. Men hvorfor er det vigtigt at bevare bunkerne og malerierne? Begge dele er med til at fortælle os om militær- og besættelsehistorien og de valg, som mennesker træffer i krigstider. Betonen fortæller os om den tyske militærhistorie og -byggeri. De genstande, vi finder omkring den, fortæller om et levet liv blandt soldater og de besatte danskere. En historie, som er vigtig at huske på og viderefremme til nye generationer.

Ansvar for bevaring af den fælles kulturarv

Fortællingen om 2. Verdenskrig er betydningsfuld, både i lokalt og internationalt perspektiv. Derfor er de fysiske efterladenskaber en del af en fælles kulturarv, som vi i Danmark har forpligtet os til at beskytte. Denne forpligtelse indgik vi i som nation ved

▼ Tyndslibsanalyse af betonprøve udført af Seir Materialeanalyse for BCN.

Beton – et historisk byggemateriale

Beton er et byggemateriale, som kendes helt tilbage fra romertiden (fra ca. 500 f.Kr.). Beton består af vand, cement og tilslag. Mange forveksler termerne "beton" og "cement", men det vigtige er at forstå, at cement er bindemiddel i beton og mørtel. I beton er cement en blanding af forskellige delelementer (kalk, sand, ler og et jernholdigt materiale), som brændes og dermed bliver hydraulisk reaktive i forbindelse med vand. Tilslaget, som blandes med cement og vand for at danne beton, er typisk sand og sten i forskellig kornstørrelse. Armeret beton (beton med indlagte stålførstærkninger) kom frem i 1800-tallet, og lagde grund for den moderne betonanvendelse. Gennem det 20. århundrede er beton blevet det mest anvendte byggemateriale, vi kender i dag, og en af de første anvendelser af jernbeton i Danmark kendes fra etageadskillelserne i Statens Museum for Kunst fra 1891. Er du interesseret i at vide mere om beton, kan du finde mere spændende læsning på www.betonhaendbogen.dk

ratificering af UNESCOs Verdensarvskonvention i 1979 og oprettelsen af ICOM – den internationale museumskommission.

Det er museerne, som i praksis udfører en stor del af den statslige opgave med at beskytte og formidle vores fælles kulturarv. I den sammenhæng er de forpligtet til at bevare og forske i deres samlinger. Denne konstruktion er ikke kun en dansk lovgivning, men en forpligtelse, der henholder sig til ICOMs retningslinjer.

Som statsstøttet museum er Vendsyssel Historiske Museum (VHM) altså forpligtet til at opretholde en række funktioner i det daglige arbejde. Disse funktioner er bygget op om fem ansvarsområder i museumsloven, som følger en museumsgenstands

livscyklus: Indsamling, registrering, bevaring, forskning og formidling. Genstanden bliver udgravet eller indkøbt og registreret i museets samling. Derefter bliver den konserveret, så den med tiden ikke bliver nedbrudt på magasin eller i udstilling. Konservering er vigtig, for at museet kan blive ved med at vise genstandene frem for nye generationer. Men konservering bidrager også med observationer til museets forskning, som igen medvirker til formidling af ny viden gennem udstillinger og foredrag.

Udbedrende konservering udgør en stor del af museets bevaringsopgaver, da institutionen er forpligtet til at indsamle nye

genstande. Nogle genstande har brug for behandling, for at møl, borebiller og andre skadedyr ikke spreder sig til resten af samlingen. Andre genstande har brug for afrensning, stabilisering eller retouchering, for at de skal kunne holde til at blive udstillet, eller for at fremstå efter skaberens originale intention. Museumsmagasin skal efterses, og genstandstransport skal sikres. Både det udbedrende og det præventive konserveringsarbejde foretages af professionelle konservatorer.

I det professionelle konserveringsarbejde arbejdes der efter en konserveringsetik, der går ud på at bevare det originale materiale og genstandens autenticitet. Derfor kan bunkerens malerier ikke bare males op, men må fastlægges,

◀ Vægmaleri i bunker nr. 18 - Edelweiss (formodt pastel eller oliemaling) Foto: VHM

eller mere radikalt: flyttes til et mere sikkert miljø. Betonbunkerne i sig selv er en mere kompleks opgave, da disse ikke bare kan flyttes, og de vil derfor altid være udsat for konstant nedbrydning. Ses bunkerne som kulturarv og en vigtig del af fortællingen om den danske historie under 2. Verdenskrig, kræver det store ressourcer at forlænge deres levetid. For at finde frem til et egentligt behandlingsforslag, kræves desuden en større tværfaglig forundersøgelse af bunkernes konstruktionsmæssige tilstand.

Det tværfaglige samarbejde om kulturarven

På Bevaringscenter Nord sidder konservatorer med speciale inden for maleri og farvelag; tekstil og læder; bøger, papir og foto; skulptur, sten og monumenter; kalk- og vægmalerier; møbler og inventar; glas, porcelæn og keramik; arkæologiske genstande af metal, træ, knogler og meget andet. VHM har en samarbejdsaftale med Bevaringscenter Nord (BCN) om at assistere museet i dets bevaringsopgaver både indenfor udbedrende og præventiv konservering og restaurering. VHM anvender konservatorerne fra BCN til bevaringsopgaver, da BCN har faciliteter som laboratorium, røntgenrum, fotoatelier, elektrolyse, sand- og glasblæsning, fryserum og kølerum. Desuden er flere specialværksteder, indrettet med særligt udstyr til de enkelte fagområder.

BCN har til formål at yde bevaringsfaglig bistand til de museer, arkiver og andre kulturbevarende institutioner, som har indgået samarbejdsaftale med bevaringscenteret. Dette er primært museer, som har hjemme i det gamle Nordjyllands Amt. I stor udstrækning arbejder BCN også for andre kundegrupper som kirker, offentlige institutioner, forsikringselskaber, herregårde og private.

En forundersøgelse af 10. batteris bunkere og malerier vil kunne ske i tæt samarbejde mellem VHMs historikere, BCNs konservatorer og ingeniørfaglige eksperter. Besigtigelsen af bunkerne og deres malerier er første led i et tværfagligt samarbejde i overvejelserne om at kunne bevare og formidle 10. batteris spændende krigsfortællinger. Et projekt, som vil kræve store ressourcer for museet, og derfor kun er realiserbart ved fondsmidler eller anden støtte udefra.

Historier fra en krigstid vil altid være værd at bevare, for at eftertiden kan sætte perspektiv på fremtidige udfordringer. Det store spørgsmål for VHM og andre varetagere af den store fælles kulturarv er nu, hvem der skal betale omkostningerne og for hvilken pris. ■

Foto: VHM

Hvad laver en konservator, og hvor bliver man uddannet?

En konservator arbejder med tekniske undersøgelser samt konservering/restaurering af kunst, natur- og kulturarv. Undersøgelserne anvendes til dokumentation af genstandens signifikans, originale struktur og materialer, det omgivende miljø samt omfanget af nedbrydning, modificeringer og materialetab. Dokumentationen anvendes til at udarbejde behandlingsforslag og strategiske bevarings tiltag i museumssamlinger og udstillinger.

En dansk konservator er uddannet fra Det Kgl. Danske Kunstakademis skoler for Arkitektur, Design og Konservering (KADK) med en femårig uddannelse som Cand.scient.cons. Konserveringsteknikere arbejder efter en treårig bacheloruddannelse.

Konservatorer arbejder på museer, arkiver og øvrige kulturarvsbevarende institutioner. De kan også arbejde på regionale selvejende bevaringscentre og i private firmaer. Konservatorens opgave er at forstå og analysere de materielle aspekter af en genstands historiske, materielle og kunstneriske signifikans. Dette anvendes til at formidle forståelsen for det originale materiale vs. det uoriginale, forebygge nedbrydning og i visse tilfælde udføre behandlinger af præventiv, udbedrende eller restaurerende art. Du kan læse mere om konservatorprofessionen på www.icom-cc.org, som er hjemmeside for den internationale sammenslutning af museer ICOM - Committee for Conservation.

Velkommen til Museumsbutikken

I museumsbutikken kan du altid finde den perfekte værts- eller venindegave. Vi har hundredvis af specielle og unikke ting at vælge imellem, som du ikke finder andre steder. Kom ind og besøg os.

Hiway Data ApS
We do IT your (Hi)way

Salg, Service & Reparationer

Åben efter aftale.
Mandag til torsdag: 8-17 og fredag: 8-16

Højagervej 2 • 9800 Hjørring • 98 90 23 54 • info@hiway.dk • www.hiway.dk

HJÆLP OS MED AT NÅ I MÅL MED VENDSYSSEL HISTORISKE MUSEUMS gavefond!

Vendsyssel Historiske Museum har oprettet en 'gavefond', som giver mulighed for at søge om momskompensation hvert år. Ordningen er oprettet for at kompensere institutioner som VHM for, at vi ikke kan trække fuld moms af vores udgifter. Sidste år fik vi **ca. 80.000** ud af ordningen.

De almindelige momsregler refunderer omkring 16-18 procentpoint af de 25%, som betales i moms. Ved at være med i momskompensationsordningen kan museet få det meste af den resterende moms tilbage.

Forudsætningen for at opnå momskompensationen er, at der er **mindst 101 personer**, som hvert år inden den 31. december samme år indbetaler 200 kr. til museet. Gaven er fradragsberettiget, hvis man oplyser sit CPR-nummer til museet.

Men hvad betyder gavefonden så for VHM? Ja, den betyder faktisk rigtig, rigtig meget. **Vi får faktisk ca. 80.000 kr. ud af ordningen hvert år**, når bare vi når de mindst 101 gavegivere.

De 80.000 kr. er rigtig mange penge på museets budget hvert år. Disse midler er med til at sikre, at museet kan opretholde det høje aktivitetsniveau, som VHM har, og at museet har en grundkapital at trække på i forbindelse med udstillinger og arrangementer.

Derfor vil jeg gerne opfordre alle til at give 200 kr. i gave til museet.

Ønsker man at støtte VHM med 200 kr. kan man vælge enten

- At indsætte beløbet direkte på museets konto, reg.nr. 7370, kontonummer 2630952
- Eller at bruge mobilepay på tlf. 874321

Det er meget vigtigt, at man oplyser navn og adresse og mærker sin indbetaling med **"Gavefond"**, og at man oplyser sit CPR-nummer, hvis man ønsker fradrag. Museet sletter disse oplysninger efter indberetning til SKAT, og de bliver således ikke gemt fra år til år.

På vegne af VHM vil jeg gerne på forhånd takke for alle bidragene!

Anne Dorthe Holm
Museumsdirektør, Vendsyssel Historiske Museum

ELEKTRIKEREN NORD A/S
9760 Vrå - Tlf: 98 98 10 52
vraa@elektrikerenas.dk
www.elektrikerenas.dk

- Landbrug
- Industri
- Bolig
- Belysning
- Døgnvagt

KJ ENTREPRENØREN A/S HAR EKSISTERET I OVER 20 ÅR
VI LAVER ALT INDENFOR KLOAK, JORD, BETON OG BELÆGNING

TI 1	
On 2	
To 3	Slægtsforskningscafé
Fr 4	
Lø 5	
Sø 6	
Ma 7	
Ti 8	Workshop for slægtsforskere
On 9	
To 10	
Fr 11	
Lø 12	Gotisk skriftlæsning
Sø 13	Naturens dag i Naturpark Tøhne
Ma 14	
Ti 15	
On 16	
To 17	
Fr 18	
Lø 19	Æbledag
Sø 20	Svampe og sundhed
Ma 21	
Ti 22	Workshop for slægtsforskere
On 23	Kikkekartellet : Kiks&teater-pakke
To 24	
Fr 25	
Lø 26	
Sø 27	Tur i Tøhne Skov Håndarbejdscafé
Ma 28	
Ti 29	
On 30	

SEPTEMBER

Lø 1	
Sø 2	
Ma 3	
Ti 4	Rubjerg Knude Fyr
On 5	
To 6	
Fr 7	
Lø 8	
Sø 9	
Ma 10	
Ti 11	Krydderurter og lægeplanter Rubjerg Knude Fyr
On 12	
To 13	
Fr 14	
Lø 15	
Sø 16	
Ma 17	
Ti 18	
On 19	
To 20	
Fr 21	
Lø 22	
Sø 23	
Ma 24	
Ti 25	Workshop for slægtsforskere
On 26	
To 27	
Fr 28	
Lø 29	Svampeur i Tøhne Skov
Sø 30	Håndarbejdscafé
Ma 31	

AUGUST

On 1	
To 2	
Fr 3	
Lø 4	
Sø 5	
Ma 6	
Ti 7	Rubjerg Knude Fyr
On 8	Fangst i strandkanten Smagen af Hirtshals
To 9	
Fr 10	
Lø 11	
Sø 12	
Ma 13	
Ti 14	Rubjerg Knude Fyr
On 15	Fangst i strandkanten Smagen af Hirtshals
To 16	
Fr 17	
Lø 18	
Sø 19	
Ma 20	
Ti 21	
On 22	Smagen af Hirtshals
To 23	
Fr 24	
Lø 25	
Sø 26	Håndarbejdscafé
Ma 27	
Ti 28	
On 29	Smagen af Hirtshals
To 30	
Fr 31	

JULI

OKTOBER

To 1	Slægtsforskningsbjar
Fr 2	
Lø 3	
Sø 4	Æbledag
Ma 5	
Ti 6	
On 7	Kikkekartellet : Kiks&teater-pakke
To 8	
Fr 9	
Lø 10	Gotisk skriftlæsning
Sø 11	Æbledag
Ma 12	Efterår i Hjørring
Ti 13	Efterår i Hirtshals Workshop for slægtsforskere
On 14	Kartoffeldag i Mosbjerg
To 15	Efterår i Hirtshals
Fr 16	Efterår i Hjørring
Lø 17	
Sø 18	
Ma 19	
Ti 20	
On 21	Foredrag 1: Vendsyssel Besat
To 22	
Fr 23	
Lø 24	
Sø 25	Håndarbejdscafé
Ma 26	
Ti 27	Hjørring synger morgensang Workshop for slægtsforskere
On 28	Foredrag 2: Hirtshals Besat
To 29	
Fr 30	
Lø 31	

NOVEMBER

Sø 1	
Ma 2	
Ti 3	
On 4	Foredrag 3: Litteratur under besættelsen
To 5	Slægtsforskningscafé
Fr 6	
Lø 7	Gotisk skriftlæsning
Sø 8	
Ma 9	
Ti 10	Julebisk på Hirtshals Museum Workshop for slægtsforskere
On 11	Foredrag 4: Besættelsestidens toner og tekster
To 12	
Fr 13	
Lø 14	Arkiverens Dag - tema: Børn
Sø 15	
Ma 16	
Ti 17	
On 18	
To 19	
Fr 20	
Lø 21	Julemarked
Sø 22	
Ma 23	
Ti 24	Workshop for slægtsforskere
On 25	
To 26	
Fr 27	
Lø 28	
Sø 29	Håndarbejdscafé
Ma 30	

DECEMBER

Ti 1	
On 2	
To 3	Slægtsforskningscafé
Fe 4	
Lø 5	
Sø 6	
Ma 7	
Ti 8	Workshop for slægtsforskere
On 9	
To 10	
Fr 11	
Lø 12	Gotisk skriftlæsning
Sø 13	
Ma 14	
Ti 15	
On 16	
To 17	
Fr 18	
Lø 19	
Sø 20	
Ma 21	
Ti 22	
On 23	
To 24	
Fr 25	
Lø 26	
Sø 27	Fyraftenstur
Ma 28	
Ti 29	
On 30	
To 31	

FASTE ARRANGEMENTER, HELE ÅRET RUNDT!

DET GAMLE RÅDHUS

FØRSTE TORSDAG I MÅNEDEN • 14.30-16.30

Slægtsforskningscaféen er en aktivitet under Slægthistorisk Forening for Hjørring og Omegn. Den første torsdag i månederne fra september til april, fra 14.30 til 16.30, inviterer foreningen til møde på Det Gamle Rådhus i Hjørring. Møderne omhandler alle slægtsforskningsrelaterede emner. Møderne er åbne for alle, og der kræves ikke medlemskab af foreningen. Mange af deltagerne er nybegyndere udi slægtsforskningen. I gennemsnit besøger omkring 40 til 50 gæster de månedlige møder, og en vigtig begivenhed ved møderne er kaffepausen med småkager, der altid afføder megen snak og mulighed for nye slægtsforskningsbekendtskaber.

Entré: Gratis

- 3. SEPTEMBER
- 1. OKTOBER
- 5. NOVEMBER
- 3. DECEMBER
- 7. JANUAR

SLÆGTSFORSKNINGSCAFÉ

DET GAMLE RÅDHUS

ANDEN LØRDAG I MÅNEDEN • 10.00-12.00

For ca. 150 år siden brugte man gotiske bogstaver på tryk og i håndskrift. De skrevne bogstaver adskiller sig fra de trykte og den senere skråskrift. Derfor er det nødvendigt at kunne læse gotisk håndskrift, hvis man vil studere tekster som f.eks. skøder og skifter. Sådanne tekster af deltagernes egne læser vi i fællesskab i den gotiske studiekreds, som mødes i Rådhuskælderen den 2. lørdag i måneden. Forinden er teksterne rundsendt til deltagerne, så man har mulighed for selv at prøve kræfter med indholdet. Alle er velkomne, og man kan komme på listen med de 15 andre slægtsforskere ved at maile til per.maack@andersen.mail.dk

Entré: Gratis

- 12. SEPTEMBER
- 10. OKTOBER
- 7. NOVEMBER
- 12. DECEMBER
- 9. JANUAR

GOTISK SKRIFTLÆSNING

HISTORISK ARKIV

ANDEN OG FJERDE TIRSDAG I MÅNEDEN • 09.00-12.00

Workshoppen startede for tre år siden på initiativ af Gerda Jensen og Kurt E. Christensen. Anden og fjerde tirsdag i måneden kl. 9-12 indbydes nye og garvede slægtsforskere for at arbejde med deres interesse. Det er en gratis aktivitet, hvor arkivet giver kaffe, og samværet består i at hjælpe hinanden med at komme ind i de rigtige arkivalier via internettet. Alle medbringer deres computer, og det er en fordel at have et slægtsprogram i denne. Da både Gerda og Kurt bruger slægtsprogrammet Legacy, er det kun dette program, som der bliver anvist i brugen af. I fællesskab hjælper gruppen med at løse de problemer, man støder på.

Entré: Gratis

- 25. AUGUST
- 8. + 22. SEPTEMBER
- 13. + 27. OKTOBER
- 10. + 24. NOVEMBER
- 8. DECEMBER
- 12. + 26. JANUAR

WORKSHOP FOR SLÆGTSFORSKERE

VENDSYSSEL HISTORISKE MUSEUM

SIDSTE SØNDAG I MÅNEDEN • 11.00-15.00

Sidste søndag i måneden lukker museumscaféen op for Håndarbejdscafé: 4 timer i træk inkl. en let frokostenretning, kaffe/te ad libitum og kager til eftermiddagskaffen. Her har du mulighed for at fordybe dig i at hækle/strikke eller brodere sammen med andre, der deler samme interesser. Kan du hækle eller har du lyst til at lære fra dig? Har du lyst til at lære at hækle? Så er VHM's faste Håndarbejdscafé lige stedet, uanset om du er garvet hækler eller helt nybegynder. Der er ikke decideret undervisning, men vi hjælper hinanden, uanset hvilket niveau man er på.

Entré: 75 kr. Tilmelding nødvendig på tlf: 96 24 10 50

- 26. JULI
- 30. AUGUST
- 27. SEPTEMBER
- 25. OKTOBER
- 29. NOVEMBER
- 31. JANUAR

HÅNDARBEJDSCAFÉ

SOMMER I HIRTSHALS, RUBJERG OG I STRANDKANTEN

HIRTSHALS MUSEUM

MANDAG TIL FREDAG I JULI • 10.00-16.00

ALLE HVERDAGE I JULI

SOMMERAKTIVITETER I MUSEUMSHAVEN

I museumshaven kan du opleve nogle af fiskeriets uundværlige håndværk blive udført på gammeldags manér. Pensionerede fiskerivodbindere demonstrerer bl.a., hvordan man slår reb og hvordan man er flaskskipperen i færd med at præparere fisk. Hvis sulten skulle melde sig, så kan du købe en lille smagsskive fra Fiskekrogens bod i haven. Kom og nyd den dejlige og afslappede atmosfære, hvor indholdet altid er klar på at fortælle roverhistorier om livet på vendelbomål, mens der summer af aktivitet. Måske vil de endda være villige til at oversætte til forståeligt rigsdansk, hvis du spørger pænt.

Entré: 40 kr. - børn op til 18 år gratis

AFLYST PGA COVID-19

HIRTSHALS MUSEUM

ONSDAG D. 8., 15., 22. OG 29. JULI • 10.30-11.30

SMAGEN AF HIRTSHALS

Ingen har rigtig smagt på Hirtshals, før de har smagt en bjesk fra byens museum. Oprindeligt var det bjesk-Signe, der stod for produktionen af bjesk til de lokale i byen – ja faktisk også til private og firmaer langvejs fra. Senere blev Signes tradition for at forvandle folks medbragte Brøndums Snaps til bjesk flyttet til "laboratoriet" på Hirtshals Museum, og således har museet gennem mange år fungeret som bjeskens bankende hjerte i Hirtshals. Der vil ved denne lejlighed blive fortalt om, hvorfor bjesken i sådan en grad har vundet indpas i Hirtshals, om hvordan vi på museet laver bjesken og af hvilke planter.

Entré: 40 kr. - børn op til 18 år gratis

RUBJERG KNUDE

TIRSDAG D. 7. OG 14. JULI OG 7. OG 11. AUGUST • 10.30-12.00

Her besvares alle de spændende spørgsmål om fyret: Kan fyret stadig falde i havet, selvom man lige har flyttet det? Hvor kommer sandet fra, og hvor er det på vej hen? Gennem små eksperimenter finder vi ud af, hvad sandet egentlig består af, og hvordan man kan dæmpe sandflugten. Naturvejlederen fortæller om fyrets dramatiske historie, kampen mod sandflugten og dannelsen af det imponerende landskab. Mødested: P-pladsen ved Fyrvejen

Entré: 50 kr. - børn op til 18 år gratis

RUBJERG KNUDE FYR

LØNSTRUP

TORSDAG D. 8. OG 15. JULI • 13.00-16.00

Denne eftermiddag kan familien være aktive sammen på stranden ved Lønstrup. Her kan du låne et rejstrygenet, og med det i hånd kan du fange rejer og småfisk. Herudover fanger vi nok nogle krabber. Fangsten samles i et lille akvarium, og der fortælles om fangsten. Medbring: Badetøj og drikkevarer, kaffe/te. Mødested: Bådepladsen i Lønstrup

Entré: Gratis

FANGST I STRANDKANTEN

KOM MED UD I NATUREN

VENDSYSSEL HISTORISKE MUSEUM

TIRSDAG D. 11. AUGUST • 19.00-21.00

Er det gammel overtro, eller? I museets gamle urtehave, ser vi på krydderurter og lægeplanter. Hvordan troede man, de virkede, og er der noget om snakken. Det bliver en tur med masser af dufte og smagsindtryk, krydret med facts og gode historier.

Madkurv: Kan købes fra kl. 18 og nydes i museumshaven. Bestilles dagen i forvejen på 30388653.

KRYDDERURTER OG LÆGEPLANTER

Entré: 50 kr. - børn op til 18 år gratis

TOLNE SKOV

LØRDAG D. 29. AUGUST • 13.30-16.00

Vi traver med kurven i hånd ud for at samle svampe i skoven. Vi prøver at sætte navne på nogle af svampene og håber, at der er gode spisesvampe iblandt.

Mødested: Dalgården, Tolnevej 51, Tolne

SVAMPETUR I TOLNE SKOV

Entré: Gratis

TOLNE SKOV

SØNDAG D. 13. SEPTEMBER

Naturens dag i Naturpark Tolne er arrangeret af Danmarks Naturfredningsforening Hjørring, Vendsyssel Historiske Museum og Hjørring Kommune.

Program kommer senere og kan læses på vhm.dk, museets Facebookside og i dagspressen.

NATURENS DAG I NATURPARK TOLNE - FOR HELE FAMILIEN

Entré: Gratis

ØSTER THIRUPVEJ

LØRDAG D. 19. SEPTEMBER SAMT 4. OG 11. OKTOBER • 14.00-16.00

Besøg en æbleplantage nær Hjørring. Frugtavlser Leif Urban viser rundt i sin æbleplantage og fortæller om de enkelte æblesorter. Der vil blive mulighed for selv at plukke æbler. Arrangementet er et samarbejde mellem Vendsyssel Historiske Museum og Lykkesholm.

Mødested: Øster Thirupvej 91, 9800 Hjørring - Lykkesholmæbler.dk

ÆBLE DAG

Entré: Gratis

SVAMPE OG TEATERKIKS

KULTURHUS LØKKEN

SØNDAG D. 20. SEPTEMBER • 10.00-15.00

Program:

Kl. 10.00 : Oplæg om indsamling af svampe samt hvordan man kan kende forskel på spiselige svampe og dem, som man absolut skal holde sig fra. v/ Jakob Kofoed, naturvejleder ved Vendsyssel Historiske Museum.

Kl. 10.30 : Oplæg om Sundhed i Naturen samt Sansning og nærvær i Naturen. v/Birgitte Overgård Madsen, leder af projekt i Hjørring Kommune.

Kl. 11.00 : Travetur / svampejagt til Nybæk plantage v/ guide af vandregruppe i 9480.

Kl. 11.45 : Sansning og nærvær i Nybæk plantage. To øvelser samt indsamling af svampe i Nybæk plantage.

Kl. 13.30 : Samling ved bålsted med kaffe og forfriskning. Gennemgang af de indsamlede svampe.

- Afslutning.

Kl. 14.00 Travetur tilbage til Kulturhus Løkken.

Medbring en kurv til at samle svampe i samt en lille kniv til at rense svampene med. Tag også gerne eftermiddagskaffen med, og glem ikke de gode travesko.

Mødested: Kulturhus Løkken, Harald Fischersvej 30 B, 9480 Løkken

SVAMPE OG SUNDHED - TO MÅDER AT BRUGE NATUREN PÅ!

Entré: 80 kr. Køb billetter på www.billetten.dk

VHM + VENDSYSSEL TEATER

ONSDAG D. 23. SEPTEMBER OG 7. OKTOBER • 16.30

Vi er på kiksefabrikken i Hjørring i slutningen af 1940'erne. Salget af kiks går strygende, ikke mindst efter ansættelsen af en svensk kiksemester. Livet er også muntert hos frimurerlogen 'Snapsebrødrene', hvor logebroder Murer-Madsen gerne arrangerer vovede aftenarrangementer med den frodige kiksepige Sorte Marie.

Sådan ser rammen ud for Vendsyssel Teaters nye krimikomedie "Kiksekartetlet", som har premiere den 17. september. I samarbejde med Vendsyssel Teater arrangerer Vendsyssel Historiske Museum to dage med fokus på Oxford-fabrikens historie i Hjørring. Kom med på en rundvisning på museet og hør om mariekiksens historie. Få en kiks og en kop kaffe og slut af med middag og teaterforestillingen Kiksekartetlet på Vendsyssel Teater.

Program:

Kl. 16.30 : Vendsyssel Historiske Museum - Velkomst med kaffe, kiks og historien om Mariekiksen samt rundvisning med fokus på kiksefabrikken og virksomhederne i Hjørring.

Kl. 18.00 : Teatercaféen Hos Uffe - Middag inkl. 1 glas sodavand/vin/øl.

Kl. 19.30 : Vendsyssel Teater - Forestillingen 'Kiksekartetlet'.

KIKSEKARTELLET KIKS- & TEATERPAKKE

Entré: samlede arrangement: 520 kr. Køb billet på Vendsyssel Teaters hjemmeside.

EFTERÅRSFERIE MED MASSER AF AKTIVITETER

TOLNE SKOV

SØNDAG D. 27. SEPTEMBER • 10.00-14.00

Det er blevet en tilbagevendende begivenhed, at Kræftens Bekæmpelse arrangerer en naturtur, hvor der serveres frokost i det grønne. Arrangementet er et samarbejde mellem Vendsyssel Historiske Museums naturvejleder og Kræftens Bekæmpelse.

Program kommer senere og kan læses på vhm.dk, museets Facebookside og i dagspressen.

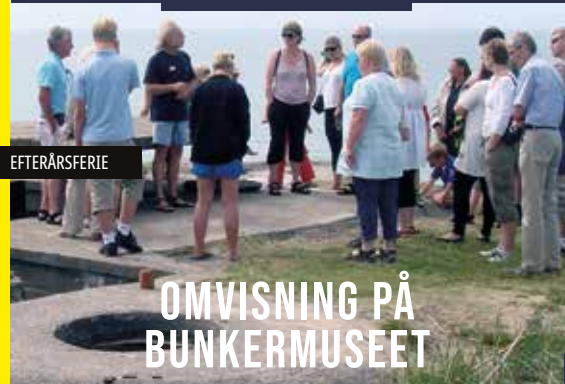
Mødested: P-pladsen Skovpavillonen, Bakkevej 5, 9870 Sindal

TUR I TOLNE SKOV

Entré: 50 kr. - børn op til 18 år gratis

BUNKERMUSEET

HVERDAGE I UGE 42, 12. - 16. OKTOBER • 10.30 OG 14.00

EFTERÅRSFERIE

OMVISNING PÅ BUNKERMUSEET

EFTERÅRSFERIE : Alle hverdage i skolernes efterårsferie kan du blive klogere på de tyske bunkeranlæg i Hirtshals, som var meget stærkt befæstet under Anden Verdenskrig. Kom med rundt til nogle af de 70 lokaliteter, der er i tyskernes gamle 10. Batteri. Vi ser på udstillinger i beboelsesbunkere, hospitals- og køkkenbunker og meget mere. Vi vil på rundvisningen også færdes i løbegraven mellem bunkerne og måske få en fornemmelse af, hvordan det var at være tysk soldat i dette lille hjørne af den store krig.

Der er to omvisninger om dagen: 10.30-12.00 og 14.00-15.30

Entré: 50 kr. - børn op til 18 år gratis

HIRTSHALS MUSEUM

TIRSDAG D. 13. OG TORSdag D. 15. OKTOBER • 11.00-15.00

EFTERÅRSAKTIVITETER PÅ HIRTSHALS MUSEUM

Tirsdag og torsdag i efterårsferien åbner Hirtshals Museum op for kreative aktiviteter for børn ifølge med voksne. Imens børnene slår fantasien løs med de kreative sysler, kan de voksne gå på opdagelse i museets udstillinger om Hirtshals' spændende historie eller gå en tur i laboratoriet og få forvandlet en medbragt flaske smagsneutral snaps (f.eks. Aalborg Basis eller Brøndums Snaps) til en af de mange typer velsmagende bjesk i bedste Signe Hansen-stil. Vi håber, at I har lyst til at komme indenfor til en hyggelig dag.

Entré: 40 kr. - børn op til 18 år gratis

MOSBJERG

ONSdag D. 14. OKTOBER • 10.00-16.00

KARTOFFELDAG I MOSBJERG

Ved museets traditionsrige kartoffeldag kan du sammen med din familie opleve nogle af de aktiviteter, der foregik i børnenes kartoffelferie i gamle dage. Du kan gå i marken og grave kartofler op, som kan købes med hjem til en lækker kartoffelret. Den kan du f.eks. finde inspiration til ved at smage på gammeldags kartoffelretter i husmandsstedet. Der vil på dagen være mange forskellige aktiviteter og salg af grøntsager fra husmandsstedets køkkenhave. De mange frivillige og museets personale glæder sig til at tage imod dig til en skøn dag i kartoffelens tegn.

Entré: 50 kr. - børn op til 18 år gratis.
Reduceret pris for frivillige ved VHM samt museumsforeningens medlemmer.

FIRE ONSDAGE KAN DU KOMME TIL FOREDRAG OM BESÆTTELSEN, MED UDGANGSPUNKT I MUSEETS NYE USTILLING VENDSYSSEL BESAT.

DET GAMLE RÅDHUS

FOREDRAGSRÆKKE - 1 AF 4

VENDSYSSEL BESAT

ONSdag D. 21. OKTOBER • 19.00

Foredraget skaber rammen om de følgende arrangementer og fortæller om, hvorfor Danmark blev besat af Nazityskland, og hvorfor særlig Vendsyssel var et af tyskernes strategiske hovedmål i forbindelse med "Unternehmen Weserübung" – den tyske besættelse af Danmark og Norge den 9. april 1940. Foredraget uddyber nogle af de emner, der berøres i udstillingen, og problematiserer bl.a. vendelboernes liv under besættelsesårene. Her fortælles ikke blot om dramatiske sabotage- og schalburgtageaktioner, men også om befolkningens hverdag præget af mørklægning og rationering, og hvordan denne løbende blev påvirket af krigens udvikling.

Entré: 80 kr., Museumsforeningen samt frivillige: 65 kr. inkl. kaffe i pausen.

HIRTSHALS BIBLIOTEK

FOREDRAGSRÆKKE - 2 AF 4

HIRTSHALS BESAT

ONSdag D. 28. OKTOBER • 19.00

At Hirtshals for 75 år siden var besat og fungerede som en kraftigt befæstet by er i dag svært at forestille sig. Godt nok ser vi ofte de grå betonbunkere, der ligger tilbage som erindringssteder fra besættelsestiden 1940-1945, når vi bevæger os rundt i byen, men det er ikke altid, at vi fæstner os så meget ved dem. De er efterhånden blevet en naturlig del af bybilledet. Sådant var det dog ikke, da de blev bygget, og denne periode vil der i aften blive fokuseret på: Hvordan var det for de lokale at leve i et besat Hirtshals? Hvorfor var de tyske soldater her overhovedet, og hvordan var det for dem at opholde sig i Hirtshals?

Entré: 80 kr., Museumsforeningen samt frivillige: 65 kr. inkl. kaffe i pausen.

DET GAMLE RÅDHUS

FOREDRAGSRÆKKE - 3 AF 4

LITTERATUR UNDER BESÆTTELSEN

ONSdag D. 4. NOVEMBER • 19.00

Efter den tyske besættelse i 1940 blomstrede det danske kulturliv. Man samledes om alt, hvad der var nationalt, herunder kongen, det danske flag og den danske sangskat. Herigennem udtrykte man sin åndelige modstand mod den tyske besættelsesmagt. Også dansk og nordisk litteratur fik således en stor opblomstring gennem besættelsesårene, både i form af skøn- og faglitteratur. I flæng kan her nævnes kendte digtere og forfattere som Kaj Munk, Morten Nielsen og Poul Henningsen, hvis skæbner hang uløseligt sammen med besættelsen, og som i den grad har præget eftertidens forståelse af denne. Aftenens foredragsholder er professor emeritus ved Aalborg Universitet Anker Gemzøe.

Entré: 80 kr., Museumsforeningen samt frivillige: 65 kr. inkl. kaffe i pausen.

VENDSYSSEL HISTORISKE MUSEUM

FOREDRAGSRÆKKE - 4 AF 4

BESÆTTELSESTIDENS TONER OG TEKSTER

ONSdag D. 11. NOVEMBER • 19.00

Denne aften vil Visens Venner i Hjørring præsentere en række tekster og melodier fra besættelsestidens revyer og musikliv. Besættelsen den 9. april virkede lammende på danskerne. Men snart fandt den indre modstand vej frem gennem revy og sang. Revyen Dyveke af Kjeld Abel med sangtekster af PH og med Liva Weel som hovedkraft står i centrum for aftenen. Teksterne viser, hvor elegant det lykkedes forfatterne at omgå den tyske censur. Desuden synger vi fællessange fra alsangsstævnerne i 1940, hvor tusindvis af deltagere sang fædrelandssange for at give udtryk for det nationale sammenhold mod besættelsesmagten.

Entré: 80 kr., Museumsforeningen samt frivillige: 65 kr. inkl. kaffe i pausen.

SANG, BJESK OG HJØRRING JULEMARKED

BØRN, RUBJERG KNUDE FYR OG NYTÅRSKUR

VENDSYSSEL HISTORISKE MUSEUM **12., 13., 15. OG 16. OKTOBER • 10.00-15.00**

EFTERÅRSFERIEAKTIVITETER PÅ VHM I HJØRRING

EFTERÅRSFERIE : Der er som altid mange spændende aktiviteter i efterårsferien på museet i Hjørring.

Program kommer senere og kan læses på vhm.dk, museets Facebookside og i dagspressen.

Entré: 80 kr. - børn op til 18 år gratis

DET GAMLE RÅDHUS **TIRSDAG D. 27. OKTOBER • 10.00-11.00**

HJØRRING SYNGER MORGENSANG

Vendsyssel Historiske Museum deltager i Spil Dansk-ugen og indbyder til en hyggelig gang morgensang – med et kulturhistorisk twist. Højskolesangbogen emmer af stemningsskabende sange og melodier, der giver et indtryk af årstidernes skiften og verdens foranderlighed. Derfor sætter VHM i år fokus på nogle af dansk sangskats smukke efterårssange, der iscenesætter menneskets forhold til særligt natur- og kulturlandskabets udvikling.

Entré: Gratis

HIRTSHALS MUSEUM **TIRSDAG D. 10. NOVEMBER • 19.00**

JULEBJESKEN PÅ HIRTSHALS MUSEUM

Traditionen tro inviterer Hirtshals Museum til bjeskaften, hvor man kan få et indblik i bjesk-planter og fremstilling af bjesk. Aftenens tema er julebjesken, som frigives på laboratoriets hylder fra denne aften. Medbring evt. din egen smagsneutrale snaps og få den forvandlet til en flaske bjesk i bedste Signe Hansen-tradition.

Maks. 30 pladser – først til mølle!

Entré: 50 kr. - inkl. gratis smagsprøve

VENDSYSSEL HISTORISKE MUSEUM **LØRDAG OG SØNDAG D. 21. OG 22. NOVEMBER • 11.00-16.00**

HJØRRING JULEMARKED

Vendsyssel Historiske Museum bliver fyldt op til randen med boder, hvor nysgerrige kan gå på opdagelse blandt pileflet, keramik, blomster, mejeri, fisk, honning, ost, glaserede æbler, brændte mandler, chokolade, vin, rok, filt, bjesk, friskkværnet kaffe, juletræer og pyntegrønt og meget mere. Der bliver julestemning, hygge og kræsen for alle sanserne for både børn og voksne.

Program kommer senere og kan læses på vhm.dk, museets Facebookside og i dagspressen.

Entré: 80 kr. - børn op til 18 år gratis.
Reduceret pris for frivillige ved VHM samt museumsforeningens medlemmer.

VENDSYSSEL HISTORISKE MUSEUM **LØRDAG D. 14. NOVEMBER • 10.00-14.00**

ARKIVERNES DAG - ÅRETS TEMA: BØRN

Åbent hus på Historisk Arkiv og Hjørring Kommunearkiv. Kom og hør nærmere om arkivernes arbejde, og hvilke informationer du kan finde her.

Program:
Hjørring Kommunearkiv: "Vi ved alt om jeres børn": Kom og hør om, hvilke typer af arkivalier arkivet har, herunder skole- og institutionsarkiver, hvilke regler der er på området, hvad der gemmes, og hvad der er tilgængeligt.

Historisk Arkiv: "Erindringer om skolegang og barndom" Vestre Skole forsvinder snart fra bybilledet. Kom med dine erindringer og billeder fra din skolegang på byens skoler og se, hvad arkivet har i sine samlinger.
Kl. 13.00 holder Lis Molsen foredrag om sin skolegang og barndom i Bassingadekvarteret.

Entré: Gratis

RUBJERG KNUDE **SØNDAG D. 27. DECEMBER • 15.00-17.00**

FYRAFTENSTUR

På denne dag er det 120 år siden, at fyret blev tændt for første gang. Vær med til at fejre fyret, og hør dets dramatiske historie. Turen afsluttes i klitgryden nord for fyret, hvor vi serverer varm suppe. Medbring gerne en lanterne eller flagermuslygte.

Mødested: P-pladsen ved Rubjerg Knude Fyr, Fyrvejen

Entré: 50 kr. - børn op til 18 år gratis - inkl. suppe

VHM + DET GAMLE RÅDHUS **LØRDAG D. 23. JANUAR 2021 • 11.00-16.00**

NYTÅRSKUR & PRÆSENTATION AF VENDSYSSEL NU OG DA 2019

Kl. 11.00-16.00 : Butikken og museets udstillinger er åbne. Gratis adgang.

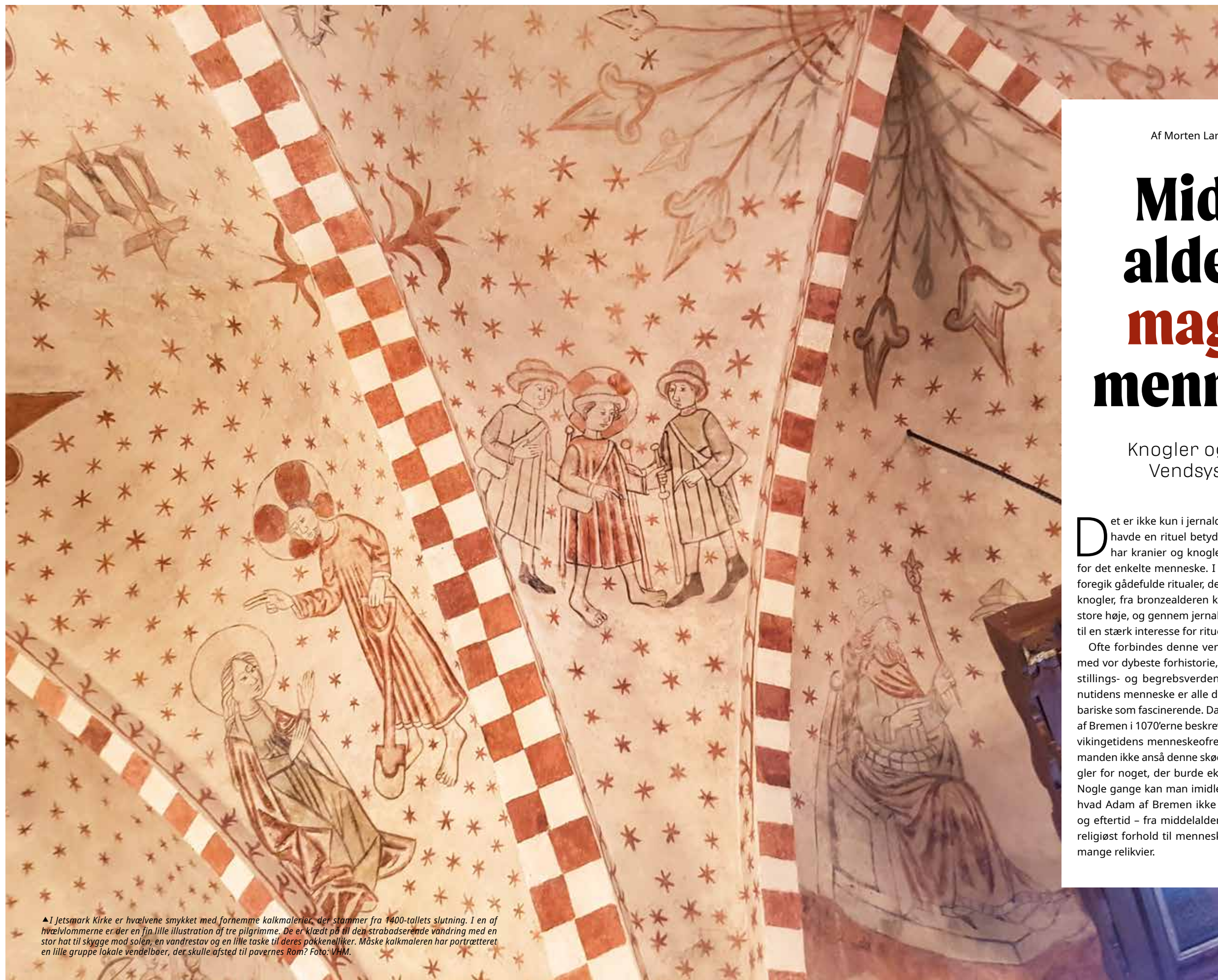
Kl. 12.15-12.45 : **Præsentation af Vendsyssel Nu & Da 2020** **KUN FOR MUSEUMSFØRENINGEN**
Se hvordan du bliver medlem på side 54

Lukket arrangement for Museumsforeningens medlemmer på Det Gamle Rådhus, som denne dag får mulighed for at høre om bogens indhold og modtage et eksemplar af bogen. Medlemskab kan købes i museumsbutikken forud for arrangementet.

Kl. 13.00-16.00 : **Nytårskur** **ÅBEN FOR ALLE**

Den traditionsrige fejring af året, der gik, med blik til året, der kommer. Der indledes med velkomst og et let traktement i museets café, mens eftermiddagens foredrag holdes i Det Gamle Rådhus. Program kommer senere og kan læses på vhm.dk, museets Facebookside og i dagspressen.

Entré: Gratis

Af Morten Larsen, forskningschef

Middelalderens magiske mennesker

Knogler og relikvier fra Vendsyssels kirker

Det er ikke kun i jernalderens moser, at menneskeknogler havde en rituel betydning. Gennem hele vor forhistorie har kranier og knogler været af stor religiøs betydning for det enkelte menneske. I stenalderens dysser og jættestuer foregik gådefulde ritualer, der involverede slægtens menneskeknogler, fra bronzealderen kendes monumentale begravelser i store høje, og gennem jernalder og vikingetid kendes som sagt til en stærk interesse for rituel vold og død.

Ofte forbindes denne veneration for det afsjælede legeme med vor dybeste forhistorie, hvor kilderne til menneskets forestillings- og begrebsverden er få og fragmenterede, og for nutidens menneske er alle disse uforståelige ritualer såvel barbariske som fascinerende. Da kronikøren og kirkens mand Adam af Bremen i 1070'erne beskrev de nordiske lande, så omtalte han vikingetidens menneskeofre i Mellemsverige, og man aner, at manden ikke anså denne skødesløse omgang med menneskeknogler for noget, der burde eksistere i et godt kristent samfund. Nogle gange kan man imidlertid ikke se bjælken i eget øje, for hvad Adam af Bremen ikke nævner, er, at også i hans samtid og eftertid – fra middelalder til nutid – har mennesket haft et religiøst forhold til menneskeknogler i form af alterbordenes mange relikvier.

▲ I Jetsmark Kirke er hvælvene smykket med fornemme kalkmalerier, der stammer fra 1400-tallets slutning. I en af hvælvlokkerne er der en fin lille illustration af tre pilgrimme. De er klædt på til den strabadserende vandring med en stor hat til skygge mod solen, en vandrestav og en lille taske til deres pakkeneliker. Måske kalkmaleren har portrætteret en lille gruppe lokale vendelboer, der skulle afsted til pavernes Rom? Foto: VHM.

▲ Middelalderens alterborde har i de sidste mange århundreder været genstand for forandring og fornyelse. Mens alterets helgengrav i middelalderen var ukrænkelig, så betragtede man efter Reformationen ikke relikvier med samme gudommelige kraft, og med tiden er disse forsvundet. Selve stenen til helgenraven

har undertiden fundet anden anvendelse, hvilket man kan se ved Furreby Kirke i udkanten af Løkken. Højt oppe på kirkemuren er den karakteristiske helgengrav med niche og fals blevet genanvendt som bygningssten. Foto: VHM.

Relikvier og ritualer

Altre finder anvendelse i mange religioner som et centralt sted for offer og tilbedelse af det guddommelige, og således også i kristendommen. I løbet af oldkirkens tid – århundrederne efter Kristi død – voksede fokus på de mange kristne martyrer, der blev anset for væsentlige eksponenter for den kristne tro. I Bibelen omtales flere steder en veneration for hellige menneskers jordiske levninger, og dette blev middelalderens teologer meget optaget af. Skaren af helgener og martyrer voksede støt og roligt, og i løbet 200- og 300-tallet blev det mere og mere almindeligt at anbringe en stump af et relikvie – en knogle eller en genstand fra en helgen – i selve kirkens alterbord. På den måde fik alteret flere betydninger: Dels var det en plads for messeofferet (hvor nadveren blev forrettet), dels var det at betragte – som følge af relikvierne – som en hellig grav og dermed et billede på Kristi død, grav og genopstandelse.

Relikviernes brug

I middelalderen fik relikvier derfor stor betydning for kirkernes altre og deres udformning. Her var der indrettet et relikviestue – ofte omtalt som en helgengrav. Det var i reglen en udhugget sten – typisk af granit eller teglsten – hvor der centralt var et lille hul til knoglestumperne, samt en fals beregnet for en dæksten. Sidstnævnte, der også benævnes sepulkralstenen, kunne være frem-

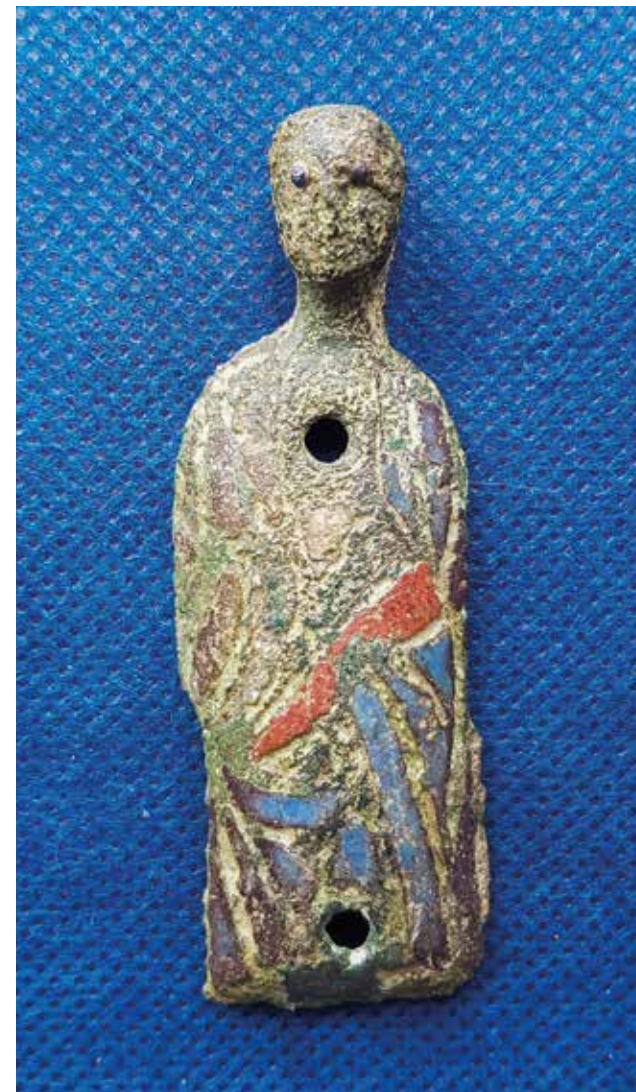
stillet af et fornemt stenmateriale, såsom akvæduktmarmor eller sleben porfy. Når en kirke blev indviet og taget i brug, foregik der et langt og kompliceret ritual, hvor den lokale biskop højtideligt har placeret relikvierne i kirkens hovedalter og forseglet det.

I dag ser vi typisk blot ét alter i kirken, men i middelalderen kunne der selv i almindelige landsbykirker være flere altre. Foruden højalteret – kirkens centrale alter placeret i koret – kunne der på hver side af korbuen være placeret et sidealter indviet til jomfru Maria eller forskellige helgener. I større kirker, som klosterkirker eller domkirker, kunne der selvsagt være indrettet talrige altre inde i de voluminøse kirkebygninger. Så behovet for relikvier har været stort.

Hellige handlende og hellige rejsende

I kraft af at kirkebygninger skød op over hele Danmark i løbet af den ældre middelalder, var der et tilsvarende stort behov for relikvier til kirkernes mange altre. Da hovedparten af de mange kendte helgener stammede fra Sydeuropa og Mellemøsten, opstod der som følge heraf en handel med mennes-

kekogler. I nogle pompøse tilfælde er der kendskab til, at paver og biskopper har stået for en større ceremoniel overførsel af knogler fra én helgengrav til en anden, men dette har næppe været tilfældet for alle kirker. Langt fra det Hellige Land og pavernes Rom har man opkøbt hellige genstande og knogler af han-

▲ Limogesfiguren fra VHMs samling med fornemme detaljer i rød og blå emalje kan have siddet på et transportabelt rejsealter. Foto: VHM.

delsrejsende, og lødigheden af det hellige objekt må nok i flere tilfælde betvivles. Flere steder fremsættes det, at samler man alle kendte rester af Kristi Kors, så vil man kunne bygge mere end bare ét.

I middelalderens løb var det derfor ikke kun Kirken, der havde ret til de hellige folks levninger. I 1500-tallets begyndelse var kurfyrsten af Sachsen – Frederik den Vise – i besiddelse af tusindvis af relikvier, som han udstillede for interesserede. Selvfølgelig mod betaling.

Og interesserede var der nok af. Vigtige relikvier og helgengrave lå spredt over hele Europa, og landevejene blev i middelalderens løb slidt op af fromme pilgrimme, der ville besøge de hellige steder. Blandt de mest populære mål var naturligvis Jerusalem, men også Skt. Peters grav i pavernes Rom og Skt. Jakobs grav i Santiago de Compostela på den Iberiske Halvø var ofte besøgt. Som noget mere lokalt, har pilgrimme også bevæget sig til Skt. Thøgers Kirke i Vestervig eller til Odense, hvor den danske kongehelgen Knud den Hellige stadig ligger til beskue i sit helgenskrin. ■

▲ Da kirken i Understed blev restaureret i 1920'erne, fandt man i alterbordet to relikvier, som blev indlemmet i VHMs samling. Efter sigende skulle knoglerne stamme fra Skt. Peter. Foto: VHM.

REJSEALTER

Det var vigtigt at komme til alters i middelalderen – også når man var på rejse. For mange stormænd og gejstlige var det at rejse en væsentlig del af deres hverdag, og da transport tog lang tid, var det nødvendigt at have et transportabelt alter til rådighed. Det var imidlertid ikke alle forundt at eje et rejsealter og Kirken skulle dispensere, for at man kunne få tilladelse. I praksis var der tale om et lille skrin, ofte udformet som et alter, der nemt kunne klappes sammen og tages med. Der kendes enkelte eksempler fra dansk middelalder, og så er der kendskab til en masse fragmenter, der kan have indgået i et rejsealter eller relikvieskrin. I VHMs samling findes et lille bronzebeslag med fine, detaljerede emaljeindlægninger der forestiller en helgen – måske Skt. Peter. Beslaget er fremstillet i Limoges i Frankrig i 1200-tallet og kan have været anvendt på et rejsealter.

DYBDAHL

ERHVERVSTØJ

www.dkdybdahl.dk

Samarbejde hele vejen igennem

Fra tråd – til produkt – til os – til slutbruger

Køb mindre.
Køb tøj med lang
levetid.
Godt for vores miljø.
Godt for indkøbers
økonomi.

Book et møde hos os
eller på jeres virksomhed.

Kontakt os på
dybdahltoej@dybdahltoej.dk
eller

Dybdahl 98 95 13 46
Kim Dybdahl 20 27 13 46
Heine Birklykke 21 39 45 46

Er vi store nok til at gøre en forskel?

Hos Dybdahl er vi beviste om, at fremtiden stiller skarpt på bæredygtig produktion og at dette skaber en global udfordring.

Vi arbejder hver dag ud fra, at det er vigtigt, at der er en gennemsigtighed lige fra tråd, til produkt, til os, og til slutbruger.

Når vi som totalleverandør samarbejder med leverandører og kunder, er det vigtig

tigt at vores viden og erfaring strækker sig så langt som det er muligt.

Dybdahl leverer ikke "bare" en total-løsning, vi sætter en ære i vores fag, holder fokus på vores leverandører og kunder hver dag.

Dybdahl vil gøre og gøre en forskel når det gælder bæredygtighed. Vi bruger leverandører, der tager ansvar. Vi kigger hele tiden på det faktum, at produktion

og levering sker så miljøbevidst som muligt.

Dybdahl er en familievirksomhed og siden Kim Dybdahls oldefar tilbage i 30'erne syende og solgte habitter til handelsrejsende og private, er der løbet meget sytråd gennem maskinerne. Tiden er en anden i dag...

– men familieværdierne er de samme!

Vi er ikke bedre end vores sidste levering

Nye ansigter på museet

LONE BÆKGAARD VENDERBY

1. juni 2020 har jeg fornøjelsen af at starte som den nye medarbejder i Skoletjenesten ved Vendsyssel Historiske Museum, og jeg glæder mig som et lille barn til at trække i arbejdstøjet og komme i gang med at udarbejde undervisningstilbud til både skoler og dagtilbud.

Selvom jeg er ny i jobbet i Skoletjenesten, er jeg dog en gammel kending på museet. Jeg har nemlig tilbragt de sidste 13 år som arkivar på Hjørring Kommunearkiv. De utallige timer, jeg i tidens løb har brugt på at indsamle, ordne, registrere og formidle arkivmateriale fra Hjørring Kommune bliver en vigtig ballast, jeg medbringer til Skoletjenesten. Jeg håber nemlig at kunne udvikle en række tilbud, der tager udgangspunkt i de mange spændende historier, der er i både museets og arkivets samlinger. Jeg kunne fx godt tænke mig at lave et tilbud om fattigdom og udsatte børn, der skal være med til at sætte elevernes egen hverdag i perspektiv. Indholdet hertil ville blandt andet kunne findes i kommunearkivets materialer. Jeg er heldigvis heller ikke helt uvant med at undervise. På kommunearkivet har vi haft vores eget lille skoletjenestetilbud, hvor eleverne iført hvide handsker og en god portion ærefrygt får lov at udforske fx arkivets gamle skoleprotokoller. Det bliver enormt spændende fremover at få lov til også at bruge museets mange spændende udstillinger i undervisningen. Fx er Thomas Bisps gennemborede kranie, der kan ses i jubilæumsudstillingen, ideelt til et forløb i samfundsfag og historie, der lærer børnene om retsstatens udvikling. På museet findes også et vaskeægte eksempel på, at fake news ikke er en ny opfindelse. De mange våben som museet har fra den såkaldte slavekrig, blev nemlig produceret på en enkelt nat i 1848, hvor der gik rygter om, at en flok undvegne fanger fra Rendsborg hærgede i Jylland og var på vej mod Vendsyssel. Det hele var et rygte, men våbnene findes stadig i museets samlinger og kunne være et fint springbræt til et forløb, hvor eleverne med udgangspunkt i udstillingerne skal lære kritisk tænkning og at tage stilling til sandt og falsk. Sammenlignet med min egen skolegang stilles der i dag enormt høje krav til elevernes faglige formåen. Blandt andet skal eleverne have kendskab til kildekritiske begreber og lokalhistoriske spor, og de skal kunne koble lokalhistorien med udviklingen nationalt og internationalt. I Hjørring Kommune findes en række historiske spor, som kan bruges i undervisningen, og som kan lære os om de store nationale begivenheder, som eleverne skal have kendskab til. ■

LARS OLE HASAGER KIRK

Jeg er uddannet middelalder- og renaissancearkæolog med tilvalg i forhistorisk arkæologi fra Aarhus Universitet. Jeg er 26 år gammel, født og opvokset i vestjylland. På nuværende tidspunkt er jeg bosiddende i Aarhus, sammen med min kæreste Maria-Cécilie. Jeg har altid interesseret mig for arkæologi og historie, og jeg var heller ikke i tvivl om, at det var det, jeg skulle studere. Interessen startede en anelse stereotyp med en fascination af middelalderens riddere og borge, hvilket hurtigt ændrede sig i løbet af min studietid. Jeg fandt ud af, at frem for kun at have fokus på middelalder og renaissance, så ville jeg gerne have det store perspektiv, med en forståelse for de tidligste kulturgrupper og frem til i dag. I løbet af min studietid har jeg arbejdet med mange forskellige emner, bl.a. middelalderens landbrug, gårdstrukturen igennem jernalderen, kirker og klostre, grave fra vikingetiden og sluttelig også fortidens landskaber. Netop det sidste emne endte jeg med at skrive speciale om. Her undersøgte jeg et klosterlandskab ud fra teorien om, at landskaber har været anvendt som et redskab til at fremvise magt og status. Jeg færdiggjorde studiet i sommeren 2017 og har siden rejst land og rige rundt i arbejdet som arkæolog. Arbejdet har ført mig forbi både Svendborg, Sønderjylland, Viborg og Nordjylland. Jeg må nok sande, at særlig Nordjylland og Vendsyssel har sat kløerne i mig, da det nu er tredje gang, jeg vender tilbage til VHM. Min studietid og efterfølgende arbejdsliv som arkæolog har i høj grad givet mig en forståelse for, hvor vigtigt det er at bevare og studere vores fælles kulturarv. Jeg gør mig ikke de store forhåbninger om, at alle finder den samme interesse i jernalderens bebyggelser eller kirker og klostre som jeg selv. Men begge emner bidrager med viden til vores forståelse af fortiden og fortidens mennesker og kan derfor hjælpe med at kortlægge bl.a., hvordan samfundet har været struktureret, og hvilke problemer man har stået overfor igennem tiden. Det er viden, som har den største relevans i dag og kan bruges som en hjælp til, hvordan man undgår lignende problemer, eller hvordan man kan løse dem effektivt. Et oplagt eksempel er håndteringen af sygdomsudbrud og pandemier. Allerede i 1700-tallet forstod man, på baggrund af tidligere oplevelser med pest, vigtigheden af karantæner for at undgå yderligere smittespredning, en strategi, myndighederne også har anvendt under hele Covid 19-situationen. Vi ses ude i felten. ■

DEN SPANSKE SYGE I HJØRRING

Af Peter Damgaard, cand.mag i historie

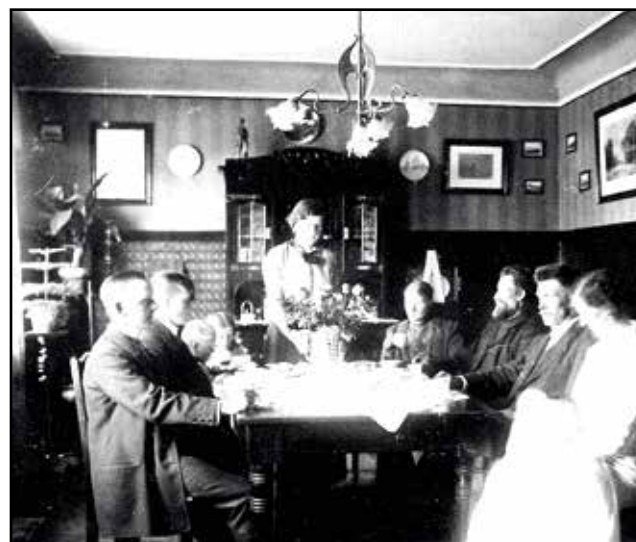
Corona-epidemien, der satte Danmark og det meste af verden i stå i 2020, kom bag på de fleste, men faktisk er det ikke første gang, en sygdom som denne har huseret landet. For over hundrede år siden var det den spanske syge, der lukkede landet - og Hjørring - helt ned. Magasinet VHM har været i arkivet og fundet denne artikel fra Vendsyssel Nu & Da 2010 frem, som er mere aktuel i dag end nogensinde før.

▲ Springvandspladsen, Hjørring, marts 1918. Foto: Historisk Arkiv

Forsamlet til barnedåb 30. maj 1915 synes stemningen omkring familien Lysdahls bord en anelse trykket. Yderst til højre på billedet ses forældrene Marie og Martin Lysdahl, hun med den nyfødte søn Asger på armen. Trods den festlige begivenhed, der fejredes i hjemmet på Amagergade 2 i Sindal, har fotografen ikke formået at fange familien i en lystig stund: alle kigger ned eller stift frem for sig.

Måske var barnedåben en lidt pinlig affære for familien, idet Marie og Martin først var blevet gift 10. november 1914. Kun omkring 4 1/2 måned efter brylluppet, 28. marts 1915, blev Asger født. Måske var det en uventet graviditet, der førte til giftermålet. Martin Lysdahl, der var tømrermester, havde under alle omstændigheder en klem position, omgivet som han er til alle sider af Maries søskende og forældre, samt den uægte søn, Aage, hun havde født fire år tidligere. Han sidder som nummer tre fra venstre. Maries forbindelse til Aages fader havde ikke ført til ægteskab, så da hun igen blev gravid, må familien have frygtet en gentagelse, selv om Martin og Marie havde været kære-

▲ Barnedåb hos familien Lysdahl i Sindal 30. maj 1915. Foto: Privat.

ster nogen tid. Forældrene forudså måske en dyster fremtid for Marie, hvis hun endte som ugift 23-årig mor til to uægte børn med to forskellige mænd.

Tømrermester Martin Lysdahl giftede sig imidlertid med Marie, og ægteparret fik endnu et barn, en datter, de kaldte Elly, i foråret 1918. Og samme sommer kom den spanske syge til Vendsyssel.

Pandemi

Den spanske syge var en særdeles smitsom influenza, der bredte sig over hele Jorden fra marts 1918. Dens oprindelse er omstridt (muligvis Kansas), men den bredte sig hurtigt i Europa. Første Verdenskrig udkæmpedes stadig, så de fleste landes presse var underlagt en streng krigscensur. En af undtagelserne var Spanien; da sygdommen slog igennem der, kunne aviserne skrive friere om forløbet. Derved opstod det indtryk i resten af Europa, at influenzaen var et særligt spansk fænomen, og som konsekvens blev epidemien døbt den spanske syge.

At den spanske syge hærgede det meste af verden, sås tydeligt af danske avisers artikler. Der fortaltes jævnligt om sygdommens udbredelse i andre lande og verdensdele, og Hjørrings aviser bragte gerne notitser om nordjyder, der døde i udlandet af spansk syge. F.eks. den tidligere tømrersvend Burmester fra Aalborg, der i 1898 stak til søs. Efter at have været på langfart som tømrer med diverse skibe, fik han arbejde i de tyske kolonier i Afrika i nogle år, inden han slog sig ned i Hamburg som restauratør. Der døde han af den spanske syge. En anden langfarer, typografen Olsen, der var udlært på Hjørring Amtstidende og som havde arbejdet på Vendsyssel Tidende, var senere udvandret til USA. Da hans mor hjemme på Skagensvej i Hjørring fik brev om hans død af spansk syge, blev også det meldt i dagspressen.

Tillige viste pandemien sig blandt avisernes dødsannoncer: 19. oktober 1918 indrykkede Flora Clausen fra Kvissel en notits, hvori hun meddelte, at hendes søn og svigerdatter var døde af spansk syge i byen Wellington (formentlig Wilmington) i Delaware, USA.

▲ Carl Erik Nielsen foran Rådhuskiosken, Nørregade, Hjørring, ca. 1919. Foto: Historisk Arkiv

Omvendt var de mange udvandrede vendelboer tørstige efter nyt om sygdommens hærgen i deres gamle hjemstavn. F.eks. skrev Hjørring-advokaten A. Jakobsen mange breve til sin søn Bernhard, der også var udvandret til USA, og fortalte flere gange nyt om tilstanden i Hjørring.

Sygdommens globale udbredelse fremgår klart af hans notits om en fælles bekendt: "Springborg fortalte, at Anker, der er i Kina, også har haft den. Grønland er nok det eneste sted, der er sluppen helt fri."

Sygdomsforløbet

"I vinteren 1918 var vi et hold til gymnastik. En tirsdag aften var der en af deltagerne, der følte sig sløj og havde hovedpine, men deltog alligevel. Torsdag morgen måtte alle på holdet blive i sengen smittet af den spanske syge, en ondartet influenza. Jeg husker for mit eget vedkommende, jeg var meget syg i en uges tid, og uden appetit. Men så en formiddag fik jeg en meget kraftig næseblødning, jeg kan huske de tilkaldte lægen for at få det stoppet, hvilket også lykkedes ved middagstid, men da var jeg også meget sløj og træt. Efter nogle timers søvn vågnede jeg op og var for første gang i lang tid sulten. Derefter gik det hurtigt fremad, og jeg kom på benene igen og kom med i arbejdet."

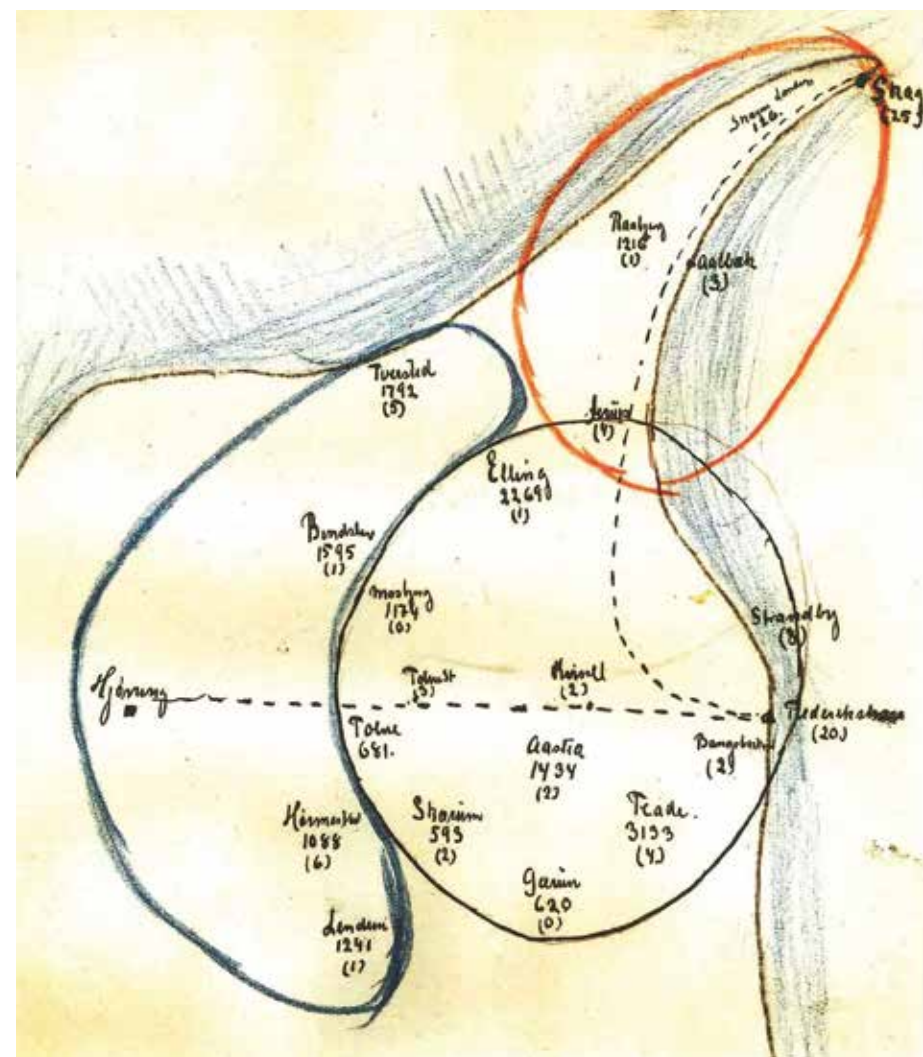
Einar Andersens erindring om den spanske syge giver et meget typisk indtryk af forløbet. Influenza smitter gennem dråbeinfektion, dvs. spyt og slim, så et nys eller hosten var nok til at sprede virusen til flere personer. Inkubationstiden for den spanske syge, den tid, der gik, fra man blev smittet, til sygdommen brød ud, blev af lægerne vurderet som kort, et-to døgn. Symptomerne var kuldegysninger, hovedpine (især koncentreret lige bag øjnene), smerter i alle led, stærke halssmerter og synkebesvær, en følelse af træthed, tør hoste samt høj feber, ofte omkring 40°. Desuden forekom der ret tit næseblod hos patienterne, og mere mærkeligt rapporterede flere læger om patienter,

der mistede håret. Typisk forsvandt symptomerne efter fem-seks dage, men efterlod en generel afkræftelse.

Influenzaen blev normalt først farlig, hvis der udviklede sig lungebetændelse hos patienten, hvilket skete i ca. 10-12% af tilfældene. Af disse blev det anslået, at omtrent en fjerdedel af alle lungebetændelser endte med døden; det skete naturligvis også, at spansk syge endte dødeligt uden indtræden af lungebetændelse, men i langt de fleste tilfælde var "Pneumoni" dødsårsagen. Overordnet set viser statistikken, at 1-2% af sygdomstilfældene endte ulykkeligt. Eftersom ikke alle blev smittet (formentligt "kun" mellem 15-25% på landsplan), betød det, at højst 0,25% af befolkningen døde direkte af spansk syge. At tallet på landsplan er så forholdsvist lavt, betyder dog ikke, at der ikke var tragiske sygdomsforløb, at der ikke fandtes familier, der blev ramt hårdt af smitten, at sygdommen ikke forårsagede stor frygt og usikkerhed.

Spredning af sygdommen

I Vendsyssel spredtes sygdommen første gang i juli og august 1918 for derefter at ebbe ud. Det blev af sundhedsmyndighederne formodet, at influenzaen blev bragt til Vendsyssel af svenske turister eller andre feriegæster, der netop i sommermånederne søgte til badestederne. Antagelsen blev ifølge Frederikshavns kredslege, Victor Holm, bekræftet af, at blandt de første danskere, der blev syge, var mange hotelansatte, der altså måtte være blevet smittet af hotellets gæster. Influenzaen forsvandt hurtigt, men vendte tilbage med voldsommere udbredelse i oktober 1918. I denne anden fase var der uenighed blandt lægerne i Vendsyssel om smittens indfaldsveje. I Skagen lagde en svensk kutter til, hvorpå syv fra besætningen var syge, og der opstod straks flere, alvorlige tilfælde i Skagen By. Derfra bredte sygdommen sig via jernbanen til de omkringliggende sogne, Aalbæk, Elling og Jerup.

◀ Victor Holm, kredslege i Frederikshavn, håndtegnede efter epidemien dette kort over sygdommens udbredelse i lægekredsen Skagen, Frederikshavn og Hjørring. Jernbanen er angivet som stiblet linje. Talangivelsen er antal syge, i parentes antal dødsfald.

Uafhængigt af smittevejene var alle dog enige om, at epidemien andet forløb i efteråret og vinteren var langt vanskeligere end i sommermånederne: "I den første Periode var Sygdommen afgjort mere godartet end i den anden, og der forekom kun meget faa Dødsfald. I den anden Periode optraadte Sygdommen med hele den Voldsomhed, som har karakteriseret den Landet over."

Forlystelsesforbud

I Hjørring forsøgte man hurtigt at inddæmme epidemien, selv om smittevejene var forholdsvis uklare. Allerede i juli udstedtes der opfordring til at undgå "Sammenstuvning" i teatre, sporvogne og lignende. "Paa saadanne Steder angribes man altid lettest af Sygdommen", belærte Hjørring Social-Demokrat."

I Løkken mentes smitten ankommet med en tilrejsende fra Vejle, der ved ankomsten formåede at smitte alle i samme lokale som han selv. Lægen i Skovsgaard Stationsby angav et "hjemvendt Circus" som smittekilden, mens andre mere nøgternt blot angav "fra de omliggende Byer", eller antog København eller Norge som arnestedet.

Lægen i Flauenskjold, P.N.S. Gundtoft, fortalte i detaljer, hvorledes influenzaen efter hans mening var kommet til byen: "smitten synes at stamme fra en jernbanekupé fra Aalborg-Fjerritslev By, hvor en herboende hestehandler (sammen med 4 andre ikke herboende) rejste sammen med 5 andre hestehandlere, der havde haft sygdommen i andre egne af landet. Min hestehandler havde alle typiske symptomer 2 dage efter rejseselskabet, og 3 af de tidligere ikke angrebne ligeledes."

Selve smittevejene var uvisse, men en ofte gentaget forestilling var ideen om influenzaen som en "moderne" sygdom, der måske kunne smitte via nymodens indretninger. Allerede om sommeren 1918 meldte Hjørring Social-Demokrat, at i lighed med andre dele af landet var også Hjørring hårdt ramt af epidemien, hvad der betød, at 8 af telefoncentralens 20 ansatte telefondamer var "syge og sengeliggende af denne "moderne Sygdom". Den 5. august informerede avisen ligeledes om, at i Stockholm var 450 ud af 900 telefondamer syge. Der var da også hurtigt annoncer, der averterede service som "Telefon-Desinfektion og -Rensning", og det var ikke i helt ond tro, da f.eks. en overlæge den 22. oktober i Politiken gjorde opmærksom på smittefaren fra telefonens mundstykke. Han tillod sig at betvivle, at almindelige familiers telefon nogensinde blev rensset.

Den 14. oktober udsendte Justitsministeriet til landets politimestre et cirkulære, der pålagde dem at kontrollere, at diverse forlystelsesetablissementer luftede ordentligt ud efter hver forestilling. Desuden skulle de indskærpe over for ejerne, at rengøringen skulle varetages ekstra grundigt i sygdomstiden.

Derfor så man i slutningen af oktober, da epidemien anden bølge greb om sig, etablissementer som "Menton's Palmehave" i Aalborg inkludere oplysningen "Byens bedste ventilerede Lokale" og "Altid ren og frisk Luft" i deres annoncer.

Men det vigtigste middel i kampen mod epidemien var at begrænse store forsamlinger af mennesker, og det betød forbud mod sammenkomster. Derfor så man i slutningen af oktober, da epidemien anden bølge greb om sig, etablissementer som "Menton's Palmehave" i Aalborg inkludere oplysningen "Byens bedste ventilerede Lokale" og "Altid ren og frisk Luft" i deres annoncer.

Men det vigtigste middel i kampen mod epidemien var at begrænse store forsamlinger af mennesker, og det betød forbud mod sammenkomster. Derfor så man i slutningen af oktober, da epidemien anden bølge greb om sig, etablissementer som "Menton's Palmehave" i Aalborg inkludere oplysningen "Byens bedste ventilerede Lokale" og "Altid ren og frisk Luft" i deres annoncer.

Den 30. oktober bragte Vendsyssel Tidende en notits om, at det første alvorlige tilfælde af Spansk Syge var blevet konstateret i Hjørring. "Den syge er Fru Christensen, Sæbyvej 39. Hun er op i Fyrrerne" noterede avisen lakonisk.

Efter anbefaling fra amtslægen besluttede Hjørrings sundhedskommission derfor den 1. november at lukke offentlige forlystelser, hvor mange mennesker stimlede tæt sammen. Det ramte indehaverne af biografteatre, danseskoler, og hoteller, der måtte aflyse koncerter og forestillinger. Samtidig blev de kommunale skoler beordret lukket, og man opfordrede til, at alle foreningsmøder og -arrangementer blev aflyst.

▲ Drengerrickethold på den gamle markedsplads, Hjørring, ca. 1918. Foto: Historisk Arkiv

formentligt kunne erklære sig enige i Hjørring Social-Demokratis vurdering, at det var bedre at forebygge end at helbrede. Før budet var der også på privat initiativ taget forholdsregler mod smitten. F.eks. meddelte Fru Grethe Nygaard, der drev danseskolen på Hotel Bristol, allerede den 22. oktober, at hun ville holde lukket indtil den 29. pga. epidemien. Ligeledes besluttede folkebogsamlingen og læsestuen i Museumsgade at holde lukket fra 28. oktober, efter samråd med amtslægen. Gudstjenesterne i byens kirker ville blive forkortet, så de kun varede en halv time, kunne provst Sevaldsen oplyse; det var efter anbefaling fra Kirkeministeriet. "Bio" i Søndergade annoncerede også, at på grund af "de forskellige, under de nuværende vanskelige Forhold opstaaede Omstændigheder" ville biografen holde lukket indtil videre.

Sundhedskommissionens forbud hjalp næppe synderligt. Effekten af det største indgreb, lukningen af skolerne, var blandt lægerne omstridt. Nogle betegnede skolernes betydning som "sikkert ringe", andre "uden Tvivl stor Betydning". En læge opsummerede de forvirrende erfaringer således: "Epidemiens Forløb og Udbredelse synes ens i de meget forsigtige Sogne med rettidig Skolelukning ved første Tilfælde — og i de mindre forsigtige med sildig, kortvarig Lukning."

Mange private foreninger efterkom dog henstillingen om færre møder og aflyste deres arrangementer, deriblandt Frelsens Hær, Turistforeningen, Arbejdernes Idrætsforening, Socialdemokratiets Ungdomsforening og andre.

Smitten breder sig

Alligevel voksede epidemien i omfang, og flere og flere tragiske historier fra de omkringliggende byer og sogne fandt vej til avisernes spalter. I Hjørring indtraf det første dødsfald mandag den 11. november: Maskinhandler C. Kristiansen, der døde efter den spanske syge var gået over til lungebetændelse. Han blev 32 år.

Andre triste historier fulgte: 28. november døde Martine Marie Pedersen, mor til fem ukonfirmerede børn. Faren var banearbejder, og hans løn rakte ikke til hjælp udefra til børnene. Ugen efter døde Ane Christine Christensen, 30 år gammel og ligeledes mor til fem børn."

Og onsdag den 13. november døde Marie Lysdahl, tømrermesterens 25-årige kone, i Sindal. Hendes datter, Elly, var da otte måneder gammel, og hendes søn Asger, hvis dåb havde foranlediget det dystre familiefotografi, var tre og et halvt.

Allermest trist var dog historien om glarmester Christensens børnerige familie: Hans kone døde juleaften i en fattig lejlighed i kommunens træbarakker. "Liget af Fru Christensen maatte anbringes i Vaskehuset, indtil det kunde føres til Kapellet, og da Vognen kom for at afhente Liget, maatte Christensen tænde nogle Lys paa et Juletræ, som Børnene kunde underholde sig med, mens deres Moder blev ført i Kapellet Juleaften."

Sådanne tragiske historier var grobund for en stærk social indignation, som gav sig udslag i et særdeles aktivt Socialdemokrati. Fattigdom var udbredt, og for de efterladte ægtemænd var der ikke mange muligheder for at få dagligdagens børnepasning og madlavning til at fungere, medmindre kvindelige naboer eller slægtninge forbarmede sig over dem. På samme måde kunne tabet af husfaderens indtægt være ødelæggende for en arbejderfamilie. Socialdemokratiet så det derfor som sin naturlige rolle at kæmpe for tiltag, der skulle minimere sygdommens konsekvenser for arbejderklassen. For eksempel iværksatte partiet i starten af december en indsamling til fordel for de familier, der ikke havde råd til den fornødne pleje og kost, og opfordrede alle foreninger til at yde et bidrag. I sagens natur var det mest de forskellige fagforeninger, der reagerede på den opfordring. De familier, der blev anmeldt som "værdigt trængende" til Hjørring Socialdemokratis hovedbestyrelse, kunne få rede penge udbetalt; den 10. december blev det meddelt i partiets organ, at 600 kroner allerede var blevet fordelt.

Man benyttede også epidemien som påskud for mere traditionel arbejdskamp, idet man gjorde særligt opmærksom på forholdsregler af betydning for arbejdspladsen. Således vejledte Hjørring Social-Demokrat om, at flere store firmaer gav de ansatte fri en time til halvanden om dagen; tid, der skulle bruges til forebyggende spadsereture og udluftning af lokalerne. Efter disse eksempler til efterfølgelse mindede avisen om, at arbejdspladser, der hørte ind under fabrikslovens hygiejniske bestemmelser, skulle meldes til fabriksstilsynet, hvis der forekom

▲ Teknisk Skole, Hjørring – tømrerne, 1918. Foto: Historisk Arkiv

mangelfuld rengøring. Der berettedes også udførligt om en tildragelse i Sulsted, hvor en arbejder fra Aalborg, der var død af spansk syge, skulle begraves. Af overdreven frygt for smittefare ville præsten ikke tillade kisten i kirken. I stedet fik den lov at ligge nedsænket i graven fra søndag til tirsdag, hvor bisættelsen skulle finde sted. Familien måtte da gentagne gange bede præsten om at sætte kisten indenfor, før ceremonien kunne gennemføres. "Men det var den almindelige Mening, at dersom det havde været en saakaldt "bedre Mand", var Kirkedøren ikke bleven lukket for ham, hvad der heller ikke syntes nødvendigt."

Hjælpende tiltag

Indignationen over de lavere klassers forhold var dog ikke begrænset til arbejderpartiet. Mange privatpersoner følte sig også forpligtede til at hjælpe nødstedte familier. F.eks. opfordrede Johannes Petersen fra Margrethevej (nu Kochsvej) til at donere sengetøj og tæpper, da han "ved Selvsyn" havde kunnet konstatere, at mange fattige familier ikke havde nok.

Ikke kun sygepleje, men også imagepleje fandt sted under epidemien: den seminariestuderende Christian Pedersen Pleth viste sit gode hjerte, da han lagde et stort arbejde i at hjælpe syge i Bagterp, hvor han var skolevikar. Et par år senere lykkedes det Pleth, trods manglende kvalifikationer, at veksle Bagterpboernes taknemmelighed til fastansættelse ved at iværksætte en underskriftindsamling til egen fordel, da en ledig stilling skulle besættes.

Også mange hjælpeforeninger følte sig kaldet til at hjælpe, og i løbet af november og december blev der derfor fra flere sider taget initiativer, der skulle gøre den svære situation lidt lettere for de mange, der var ramt af sygdommen.

På nationalt plan gennemførte regeringen ekstraordinær mulighed for, at familier kunne få refunderet udgifter til medicin og lægehjælp, uden at det var at regne for fattighjælp. Ændringen var vigtig, idet fattighjælp i de år endnu betød umyndiggørelse og tab af rettigheder, mest oplagt stemmeretten. Med den nye lov kunne man altså søge om hjælp i en svær tid, uden at blive stemplet som fattiglem.

Allerede den 7. november havde Røde Kors bedt Hjørring

Byråd om lov til at benytte nogle klasseværelser i Østre Skole (nu Hjørring Private Realskole) til sygeværelser under influenzaepidemien. Som privat forening ydede Røde Kors en stor indsats som sygehjælpere, men blev efterhånden overbebyrdet med arbejde. Det skyldtes blandt andet, at Dansk Kvindesamfund i Hjørring afviste at oprette sygeplejestation og madlevering til syge, sådan som lokale afdelinger med stor succes havde gjort i andre byer, især Aalborg og Frederikshavn. I stedet henviste de til Røde Kors, hvor hjælp og frivillige ville modtages med glæde.

Også lægerne var hårdt pressede. Heller ikke de var immune overfor sygdommen, og mange oplevede selv influenzaen på egen krop. På et møde den 17. november i Hjørring Amts lægekredsforening meddelte formanden: "Jeg maa beklage, at Næstformanden ligger paa castrum doloris [smertenslejet], men ogsaa adskillige andre Kolleger er eller har jo været syge i denne Tid."

I første række var det nu de mange sygebesøg, der tog på kræfterne, især da størstedelen af befolkningen boede i landsogne med længere mellem husene. Ved gennemgangen af sit materiale fra epidemien noterede Victor Holm fra Frederikshavn: "de fleste Patienter har søgt Læge, men disses Gærning var da [i oktober] saa opslidende, at en nøjagtig Journalføring maatte opgives."

Overbebyrdelse var også et problem for sygekasserne, datidens halvprivate sygesikringsorganisationer, hvis medlemmer i ekstraordinær grad lagde beslag på deres ressourcer. Der var tre sygeplejersker ansatte i Hjørring Hjemmesygeplejeforening, en fælles organisation, der servicerede alle Hjørrings sygekasser, og de tre måtte indse, at der skulle flere hænder til. Der blev derfor antaget 10 ekstrasygeplejersker, men heller ikke det var nok; der var brug for mindst lige så mange igen, især da flere af de ansatte hurtigt måtte lægge sig syge. "Bestyrelsen anmoder derfor indtrængende alle de Kvinder, der vil øve en god Gærning, om at melde sig saa hurtigt som muligt, da Trangen for Plejersker er meget stor."

For at betale for de mange ekstra ansatte måtte Hjemmesygeplejeforeningen to gange søge byrådet om ekstra bevillinger, som blev bevilget med henvisning til, at foreningen

udførte et vigtigt stykke arbejde. Endvidere sparede det kommunen for mange penge, da de syge, uden pleje i eget hjem, måske skulle indlægges på sygehuset, for kommunens regning.

I det hele taget kostede den spanske syge store summer til sygepleje, lægehonorar og medicin, især for sygekasserne, der blev afkrævet dagpenge i hidtil uset omfang. Også Arbejdernes Sygekasse var hårdt spændt for, selvom man forsøgte at minimere udgifterne mest muligt. I nogle tilfælde kunne det være en fordel, at sygdommen ramte hele familier på en gang. For eksempel i december 1918, da bestyrelsen behandlede to ansøgninger om udbetaling af dagpenge, hvor anmeldelsen af sygdom var indkommet for sent i forhold til de fastsatte frister. Den første ansøger fik afvist sin udsættelse, da sygdommen ikke var blevet meldt hos formanden. Dernæst: "Medlem Nr. 864, Lars Christensen, Hjørring Hede, ansøgte af samme Aarsag som forannævnte. Dette Andragende bevilgedes, da hele Familien havde ligget syg og der saaledes ingen var til at anmelde Sygdommen!"

Sygekassernes finansielle situation var ellers den samme over hele landet, og der blev derfor diskuteret et ekstra tilskud fra staten, der kunne opveje de mange ekstraudgifter, som epidemien havde medført. Ved generalforsamlingen i Arbejdernes Sygekasse kunne formanden derfor berette: "Formuen er gaaet lidt tilbage; men vi forventer til Hjælp i Anledning af den "spanske" at faa ca. 1200 Kr. fra Staten, ligesom der er lidt Haab om et ekstra Statstilskud paa 50 øre pr. Medlem til den forøgede Administration."

Forlystelser tillades igen - og forbydes

I slutningen af november syntes det, som om Hjørring skulle slippe nådigt fra den spanske syge. Advokat A. Jakobsen skrev til sin søn om den spanske syge i Hjørring og vurderede situationen således: "Her i byen er der også en hel del tilfælde, men lægerne siger, den er mild her, og der er kun død en ganske enkelt. Imidlertid er det jo muligt, at den ikke har kulmineret her endnu. Lægerne påstår, at Hjørring er en sund by, hvorfor vides ikke."

I forhold til Frederikshavn og Skagen var dødstallet lavt, og antallet af nye sygetilfælde faldt ugentligt. Den 19. og 20. november udtalte amtslægen, at epidemien var for nedadgående, selvom Vendsyssel Tidende noterede, at Svanelundskvarteret var hårdt ramt og hele familier måtte holde sengen.

På den baggrund blev forbuddet mod offentlige forlystelser ophævet den 25. november, med visse begrænsninger. For det første var det stadig forbudt for børn under 16 at gå i biografen, og for det andet skete ophævelsen på betingelse af, at der blev luftet grundigt ud mellem hver forestilling.

For forlystelsesstederne havde genåbningen været længe ventet. Især Hotel Bristol havde været hjemstøgt af sygdommens plager: Samtidig med forbuddet nåede Bristol at annoncere med forestillinger fra 1.-10. november, hvor cabaretkunstneren Leon Restorff skulle optræde. De måtte altså aflyses, formentligt med stort tab til følge for hotellet. Dernæst havde en stor del af personalet ligget syge. Det havde betydet, at hotellets gæster var blevet ængstelige og bange for at komme der, af frygt for smitte. I et forsøg på at berolige publikum meddelte hotellet derfor, at det ville gennemgå en grundig desinfektion. Og så

snart forbuddet mod offentlig dans og lignende blev ophævet, begyndte Bristols Palmehave igen at holde arrangementer: Fra den 28. november optrådte Hagbert-Bentzens kabaretselskab, "som under stort Bifald har optraadt paa "Apollo" i Aalborg", med forestillingen "Den er der Buler il!"

Selvom man således forsøgte at indhente lidt af den tabte fortjeneste fra lukningsperioden (biograferne landet over søgte også regeringen om erstatning for tabt indtjening, men uden held), var offentligheden endnu skeptisk over for større forsamlinger. En stort opsat forestilling, "Dollarprinsessen", formåede ikke at samle publikum, "vist paa Grund af Spanske-Frygten." Desuden syntes det inkonsekvent, at sundhedskommissionen havde genåbnet forlystelserne, men endnu holdt skolerne lukket: "Det er den almindelige Opfattelse i Befolkningen, at den spanske Syge i Hjørring er i Tiltagende, navnlig hvad Ondartetheden angaar [...] Befolkningen er opskræmt og ikke uden Grund."

Og det viste sig hurtigt, at Hjørrings indbyggere havde ret: den 4. december lukkede myndighederne igen for offentlige forlystelser, begrundet med den tiltagende spanske syge. Som advokat Jakobsen havde bemærket, var sygdommen endnu ikke kulmineret.

Amtslægen Varmings statistik

Den ansvarlige person for vurderingen af Hjørrings sundhedstilstand var lægen Henrik Christian Varming. Han var under epidemien lidt op i årene: i 1901 kom han til Skagen som distriktslæge, og 1906 skiftede han til Hjørring, hvor han i 1915 blev udnævnt til kreds- og amtslæge. Han besad de to embeder indtil juli 1919, altså under hele influenzaepidemien. Han var på det tidspunkt 67 år gammel og skrev om sin afsked, at han ikke længere besad de kræfter, der var nødvendige for at udføre embedet til sin egen, autoriteternes og patienternes tilfredsstillelse. Trods amtets store udstrækning var problemet primært den lægekreds, der hørte til amtslægeembedet: Lige så stor som Sæby og Frederikshavn lægekredse tilsammen krævede den et arbejde, som ifølge Varming kun en yngre mand kunne præstere. Selvom han således nedlagde arbejdet, skete det ikke i bitterhed. Tværtimod: "det har været ikke alene let, men ogsaa særdeles tilfredsstillende at virke iblandt Vendsyssels kraftige og intelligente Befolkning, som jeg nu igennem snart 18 Aar har lært at kende og sætte Pris paa."

Varmings store erfaring (hans lægegerning begyndte i 1877) gav sig udslag i meget detaljerede indberetninger om sygdommene i hans embedsområde. Således anførte han gerne talmateriale til at belyse sundhedstilstanden i Hjørring Amt. Det gør det muligt at opstille tabeller over den spanske syges forløb i Hjørring Amt i 1918, men ikke i 1919, hvor hans efterfølger forfattede medicinalindberetningen. Der blev i 1918 anmeldt over dobbelt så mange sygdomstilfælde som de foregående år. Langt de fleste skyldtes influenzaen; Varming anslog i sin beretning, at den spanske syge alene stod for 70-80% af sygdomstilfældene.

Varmings data giver et indtryk af sygdommens forløb: Dødeligheden i amtet steg en smule omkring juni-august, faldt derefter lidt, og steg så voldsomt i oktober, november og december.

Absolut hårdest ramt var Skagen, der alene i oktober og november måned mistede 28 indbyggere, mod normalt ca. 2 pr.

▲ Juletræsfest i Christiansgave 1918 - indendørs juletræsfest var forbudt under den spanske syge. Foto: Historisk Arkiv

måned. Næsten uberørt var Læsø, hvor dødsraten overhovedet ikke steg. Varming begrundede det med, at sygdommen først bredte sig på Læsø noget senere end i amtets andre områder.

For de enkelte aldersklasser noterede Varming, at langt de fleste syge var mellem 15-65, mens der næsten ingen tilfælde var blandt spædbørn eller personer over 65. Det uhyggelige ved den spanske syge var således, at det mest var personer "i den kraftige Alder", der blev ramt. Et normalt sygdomsbillede ville oftest ramme de "svagelige" kategorier først, dvs. små børn og gamle, hvis modstandskraft ansås for svækket.

Den spanske syge, derimod, hentede de fleste dødsopfre fra sunde voksne. "Det er navnlig unge og yngre folk, der dør", berettede advokat Jakobsen, og Varming skrev om sygdommen, at "den kastede sig med Forkærlighed over voksne unge kraftige Mennesker, for hvilke den syntes mest farlig".

Der foreligger en meget detaljeret statistik fra Hvetbo-Øster Han Herred, der tjener til at anskueliggøre sygdomsbilledet.

I alt anmeldtes i Hvetbo-Øster Han Herred 3509 tilfælde af influenza, hvilket svarede til ca. 17,5% af befolkningen (enkelte kan naturligvis have været syge flere gange, så procentsatsen er muligvis en anelse for høj. Det var dog sjældent, at den samme person led af spansk syge flere gange). Af de 3509 tilfælde døde 51 patienter, svarende til 1,5% af de sygdomsramte, og til 0,25% af befolkningen.

Som det ses, var sygdommen meget farlig for spædbørn. Blev de først smittet, var risikoen for, at de døde, langt højere end for andre aldersgrupper. Heldigvis blev spædbørn kun sjældent ramt.

Karakteristisk er også de meget få tilfælde af sygdom blandt personer over 65. Dette skyldtes formentligt, at de havde været udsat for en forløber til spansk syge, nemlig den mindre kendte influenzaepidemi, der ramte Danmark i 1890-91.

Sundhedsstyrelsen var opmærksom på, at der måske var en sammenhæng mellem immunitet og epidemien fra 1890-91, og stillede derfor de praktiserende læger spørgsmålet, om noget sådant kunne konstateres. I et spørgeskema fra Sundhedsstyrelsen maj 1919 blev der spurgt: "Har De set Personer, der sikkert havde Influenza i 1889-95, blive angrebne i denne Epidemi?"

De besvarende læger fra Vendsyssel var usikre på, om den gamle influenzaepidemi havde haft nogen betydning. Villadsen, læge i Hjørring, skriver, at han ganske vist har set sådanne tilfælde, "men jeg tror alligevel paa en vis relativ Immunitet." Læge Niels Mathias Jensen fra Østervraa noterede, at han ikke havde set sådanne tilfælde. I øvrigt havde han selv haft influenza dengang i 1889 og var heller ikke denne gang blevet angrebet, udover lidt snue, selv om resten af hans familie havde måttet holde sengen! Lægen i Sæby skriver, at han ganske vist har set et tilfælde, men det var "meget let og hurtigt forløbet."

Varming anfører forsigtigt, at han har set personer blive syge, selvom de havde haft influenza i 1890'erne, men han kan ikke udtale sig om, hvorvidt deres sygdom forløb væsentligt mildere. Han anfører blot, at i det hele taget var det kun få ældre mennesker, der blev syge.

Dog gør han stolt opmærksom på, at efter hans faste overbevisning havde forbuddene mod offentlig dans og tidlig lukning af skolerne "afgjort Indflydelse paa, at Sygetallet i Hjørring ikke i nogen dage naaede saa højt som i alle de andre Byer."

Juletræsfesten i Christiansgave

Varmings forbud, genindført i starten af december, førte til, at mange foreninger så sig nødsagede til at aflyse deres juletræsfester, der ellers skulle have været blandt decembers højdepunkter. Socialdemokratiets juletræsfest blev aflyst med henvisning til den stadigt voksende epidemi, og man opfordrede kraftigt de enkelte fagforeninger til ligeledes at aflyse deres. Bestyrelsen for Hjørring Liberale Forening besluttede også at udsætte generalforsamlingen og juletræsfesten: "Det er med Sorg, man opgiver denne smukke og fornøjelige Fest, men paa en Tid, da alle Skoler er lukket af Frygt for den slemme Sot, tør man ikke paa nogen Maade paatage sig det Ansvar at stævne ca. 500 Børn sammen til Juletræ med Leg og Runddans. Dertil har Sygdommen vist sig for ondartet."

Imidlertid var det kun indendørs sammenkomster, der blev frarådet af lægerne. Det blev udnyttet til at arrangere en usædvanlig juletræsfest. Den 19. december bragte Vendsyssel Tidende en invitation fra Hjørring-spejderne. Alle byens børn, ukonfirmerede piger og drenge, blev inviteret til juletræsfest søndag

▲ Hotel Bristol i Hjørring (det nuværende Hotel Phoenix) hvor der normalt var liv og glade dage, lå spøgelsesagtigt hen under epidemien. Samtidig med at en stor del af personalet blev syge, medførte forlystelsesforbuddet nemlig, at hotellet blandt andet var nødt til at aflyse deres populære kabareter. Foto: Historisk Arkiv

den 22. december på Christiansgaves festplads. Her havde spejderne, under ledelse af tandlæge Holger Friis, spejderkorpsets og Vendsyssel Historiske Museums leder, arrangeret en eftermiddag, der skulle opveje de mange aflyste juletræsfester, som epidemien havde forårsaget.

Også Social-Demokraten bragte af hensyn til sine læsere invitationen nogle dage senere, men ikke uden skrupler. Den 20. december opfordrede avisen læserne til at lade børnene blive hjemme fra julefesterne, idet sygdommen, i modsætning til tyfus, kolera eller difteri, ifølge avisen ikke lod sig stoppe, men tværtimod ville fortsætte hele vinteren. Social-Demokraten mindede derfor om, at man skulle være forsigtig ved massesammenkomster.

Dagen efter bragte avisen dog nyheden om spejdernes juletræsfest, men afsluttede med følgende passus: "Vi har ikke villet nægte at optage Ovenstaaende [dvs. invitationen], men derved maa ikke forstaas, at vi sympatiserer med at der slæbes en hel del Dreng og Piger sammen til en Fest i det frie en kold Vinterdag, thi vi synes tvært imod, at det er i høj Grad uforsvarligt."

Festen blev nu alligevel afholdt med stor tilslutning. Folketingsmedlemmet Jens Sørensen Vanggaard (Venstre) fra Hjørring havde skænket et stort juletræ, som spejderne selv fældede og hentede i Vandsted Plantage. Det var blevet stillet op og pyntet i Christiansgave og "tog sig helt festligt ud."

Spejderne havde om lørdagen samlet op mod 3000 små gaver ind fra byens forretningsdrivende; legetøjsheste, stortrøjer og træskostøvler var blandt eksemplerne på små, men dog nyttige ting, som indgik i pakkebunken.

Om søndagen den 22. december klokken 13 stillede de deltagende børn op ved østre Skole (nu Hjørring Private Realskole) og gik i samlet march med spejderne ad Korsgade og Margrethevej (nu Kochsvej) til Christiansgave. Der bød Holger Friis dem velkommen, hvorefter man sang "Glade jul" og "Højt fra træets grønne top", og forsamlingen blev fotograferet.

Trods det store fremmøde var sanglysten ikke så stor: Vendsyssel Tidende noterede, at det klang lige lovlig spagfærdigt, og at man virkelig burde kunne vente, at de så elskede julesange var kendte af ethvert barn!

Uddelingen af de mange gaver bragte mere begejstring. Hvert barn havde ved indgangen til Christiansgave fået tildelt en lap papir med et nummer, som de nu afleverede ved et af gavebordene mod til gengæld at få udleveret en gave. På den måde fik man hurtigt fordelt alle pakkerne, og til sidst bragte dyrlæge Riisager en tak til alle giverne, der havde doneret genstande til juletræsfesten. Så sang man "Kong Christian stod ved højen mast", og til slut brugte spejderne tre kurve med æbler som præmier i et hurtigløb ud af Christiansgave, så forsamlingen af børn opløstes. På den måde holdt man sig til tidsplanen, så hele forestillingen i Christiansgave kun varede en time.

Vendsyssel Tidende vurderede som afslutning på sin reportage, at arrangementet havde været en stor "Sukces": "Det var en rigtig fornøjelig og smuk Fest, en god Ide, der tjener Spejderne til stor Ære."

Også Social-Demokraten konkluderede, at juletræsfesten var forløbet godt. Avisen indrømmede sin oprindelige skepsis, men begrundede den med, at det kun er yderst sjældent, at vejret egner sig til den slags friluftsfester i december: "Vi haaber, at de mange Børn har klaret Turen uden at faa en Sygdom paa Halsen, og har de det, saa har de i alt Fald oplevet en sjælden Begivenhed, som næppe gentager sig, thi det skulde ikke gerne blive nødvendigt oftere at holde Juletræsfest i en Plantage".

Epidemien dør ud

Juledagene 1918 var kulminationen på den spanske syge i Hjørring. Selvom der var mange tilfælde langt ind i foråret 1919, var der ikke den samme opmærksomhed og fokus på epidemien i det nye år. Sygdommen var blevet næsten dagligdags, og den forårsagede ikke længere den samme frygt, højst lidt forsigtighed: "Spansken huserer endnu. Vi har ikke haft den,

men alle Erichsens og Onkel Malers Husbestyrerinde; de er alle kommet over det. Der dør meget få % og min Læge siger, at de fleste Dødsfald er begrundet i Uforsigtighed med at gå ud for tidligt« skrev advokat Jakobsen i januar 1919." Efter januar faldt antallet af nye tilfælde drastisk: i Hjørring fra 386 tilfælde (og 14 døde) i januar til 110 (og et dødsfald) i februar, i landsognene fra 2475 tilfælde i januar til 633 i februar. Skolerne blev genåbnet, forlystelser igen tilladt, og efter februar var epidemien i praksis forbi for Vendsyssels vedkommende.

Mindet om sygdommen levede videre. I årene efter blev "spansk syge" således den gængse betegnelse for enhver influenza. Efter et sygdomsforløb tre år efter epidemien skrev advokat Jakobsen: "Jeg lider endnu af eftervirkningerne fra den spanske, men det gaar fremad om end langsomt."

For dem, der havde oplevet epidemien, antog den med tiden bibelske proportioner. "I de to døgn, hvor vi var mest syge, kunne [moster] ikke andet end gå fra seng til seng og fjerne de fade, med blod og opkast, der stod hos os alle. Vi overlevede, både oppe og nede. Men rundt i byen var der stor sorg. Mange døde, især unge, stærke mennesker."

Også Marie Lysdahl, tømrermesterens kone, var et ungt, stærkt menneske. Vidende at hun dør af spansk syge små fire år efter fotografiet blev taget, er det slående, så symbolsk man kan læse billedet fra barnedåben 1915. Der er en kontrast mellem højre og venstre side af billedet, mellem et døende miljø og

et livgivende. På højre side af bordet sidder de etablerede, de gamle, de døende. Bag dem hænger lutter golde, geometriske former. På venstre side, med levende planter og sollyset bag sig, sidder børnene, de unge, de spirende. Som den eneste på billedet står søsteren Alma op, hende, der gifter sig med Martin godt to år efter søsterens død, som overtager Maries plads i ægtesengen og føder Martin flere børn, hende, som fremtiden tilhører. Hun står midt i billedet, med hænderne fulde af friske, smukke blomster, og over hende svæver en vitalistisk lysekrone, der bryder de triste billedrammers formalitet. På en måde forudser billedet Maries skæbne. Måske er det grunden til, at vi, der ser det, finder stemningen skæbnesvanger, anledningen trist.

Det er en besnærende tanke. Men den er ikke sand. Virkeligheden er, at billedet virker dystert, fordi det er i sort og hvid, domineret af møblernes, tapetets og herretøjets mørke farver. Ingen smiler, fordi man ikke dengang fandt det nødvendigt at smile på billeder. At familiens yngste og ugifte sidder sammen var helt normalt, og enhver symbolik, vi fra nutiden måtte lægge i billedets elementer, er med sikkerhed overfortolkning. I 1915 havde ingen hørt om den spanske syge. Ingen vidste, at sygdommen ville rulle ind over verden og Vendsyssel og lægge hele familier syge. Ingen kunne forudse, at familien Lysdahl ville blive ramt så hårdt, at Martin ville miste sin hustru, Asger sin mor. Ingen kunne ane, at Marie snart skulle dø. På billedet ser hun kærligt på sin lille søn. ■

XL-BYG I HJØRRING

BLIV FORDELSKUNDE
OG SPAR OP TIL

20%

på dit næste byggeprojekt
– læs mere på etas.dk

GRATIS
LEVERING

af varer fra
lager i hele
Vendsyssel

XL

BYG

HJØRRING

TØMMERHANDEL A/S

FREDERIKSHAVNSVEJ 224, 9800 HJØRRING · TLF 98 92 12 66
ÅBNINGSTIDER: MANDAG-FREDAG 7.00-17.30 · LØRDAG 9.00-13.00

MUSEUMSFORENINGEN VED VENDSYSEL HISTORISKE MUSEUM

STØT MUSEET
- BLIV MEDLEM AF
MUSEUMS-
FORENINGEN!

Vendsyssel Historiske Museum skal, i henhold til lovgivningen, bevare og formidle Vendsyssels kulturarv, og **Museumsforeningen ved Vendsyssel Historiske Museum** har til formål at støtte museet. Du kan blive medlem af museumsforeningen.

Som medlem af museumsforeningen er der flere medlemsfordele:

- ✓ Adgangskort til museets afdelinger (gælder entré til afdelingerne, undtaget er bjeskblanding på Hirtshals Museum og omvisninger på Bunkermuseet)
- ✓ Dette magasin der udkommer to gange om året, med artikler og årskalender med alle museets planlagte udstillinger, aktiviteter m.m.
- ✓ 10% rabat på varer i museumsbutikken i Hjørring og i Hirtshals (undtaget spise- og drikkevarer) på ikke i forvejen nedsatte varer.
- ✓ 20% rabat på VHMs egne bogudgivelser (ikke nedsatte)
- ✓ Fordelspris til VHM's arrangementer (gælder også Høst- og Kartoffeldagen i Mosbjerg, undtaget er omvisninger på Bunkermuseet.)
- ✓ Årbogen "Vendsyssel Nu & Da"
- ✓ Invitation til udstillingsåbninger
- ✓ Invitation til VHMs årlige Nytårskur - en hyggelig og uformel sammenkomst hvert år i januar med foredrag som optakt til det kommende år

ÅRSKONTINGENT:

ENKELT MEDLEMSKAB: 175 KR.

PAR MEDLEMSKAB: 250 KR.

Du/I kan melde jer ind ved at ringe til museets kontor på tlf. 96 24 10 50 eller sende en e-mail til vhm@vhm.dk

KOMMENDE ARRANGEMENT AFHOLDT AF MUSEUMSFORENINGEN

Udflugten, som var adviseret i Magasinet VHM nr.1, er blevet udsat og forventes at kunne finde sted, enten i dette efterår eller i foråret 2021. Vi vil i god tid - *per mail* - advisere medlemmerne om en ny dato.

Museumsforeningen inviterer vore medlemmer på en udflugt til Aalbæk, hvor vi på Engvej 4 vil besøge **SIMONS RAALLING**. Huset, der er opført i 1780, indeholder Egnssamling-Aalbæk. Her vil Knud Bilde guide os rundt, hvorefter han vil fortælle om Andreas Peter Gaardboe - forfatteren til "Fortidsminder fra Vendsyssel". (Bogen kan købes i Museumsbutikken).

Turen til Aalbæk vil foregå i egne personbiler. Besøget vil være gratis for medlemmer inklusiv kaffe/the og kage.

Foto: Adam Mørk

3-i-1 BILLETEN

• teater • kunst • museum •

Pir din kulturnysgerrighed! Når du køber billet til en forestilling på **Vendsyssel Teater**, får du rabat på entréen til **Vendsyssel Historiske Museum** og **Vendsyssel Kunstmuseum**.

Ordningen gælder til 30. juni 2021

Læs mere på : vendsyssel-teater.dk • vhm.dk • vkm.dk

Temaet i dette nummer af **MAGASINET VHM** har været "ofringer", og hvis du har fået blod på tanden til at læse mere om moser, ofringer og jernalder, kan vi anbefale følgende to bøger:

En tidligere sø ved Alken Enge syd for Skanderborg gemmer på en af de største gåder fra oldtiden. I det nu tilgroede søbassin er der gennem årene fundet i tusindvis af menneskeknogler. Knoglerne har vist sig at stamme fra mænd, som deltog i et stort slag, der fandt sted omkring begyndelsen af vor tidsregning. På baggrund af nye arkæologiske undersøgelser giver denne bog et dybdegående indblik i fundene, stedet, den dramatiske begivenhed og de omfattende konsekvenser, den fik for nærområdet. **De dræbte krigere i Alken Enge** af Mette Løvschal Rasmus Birch Iversen og Mads Kähler Holst. 292 sider. Aarhus Universitetsforlag.

Illerup bind 15 er det sidste bind i den store publikationsrække om våbenofferfundet ved Illerup Ådal fra ældre jernalder. Bindet omhandler de mange ikke-militære fund, dvs. terninger til brætspil, perler, smykker, amuletter m.v. - ting, som soldaterne har båret som smykker om halsen eller i pung eller bæltet. Disse genstande giver derved et unikt indblik i soldaternes daglige liv, deres fremtoning og identitet. Illerup bind 15 adskiller sig fra de forrige bind ved at lægge særlig vægt på det østeuropæiske materiale. Mange af smykkerne og amuletterne viser nemlig nære forbindelser med det nuværende Polen og Ukraine, ligesom flere af perlerne er typer, der er produceret ved den romerske rigsgrænse på Kontinentet. Det østeuropæiske materiale har ikke tidligere været tilgængeligt for et skandinavisk publikum. Dette er derfor en enestående chance for at få et indblik i de handelsforbindelser og militære alliancer, som vi (på grund af moderne grænsedragninger) har haft svært ved at identificere. **Illerup Ådal - 15. Kleinfunde Zivilen Charakters** af Andrzej Kokowski. 236 sider. Aarhus Universitetsforlag.

BØGER - DER ER VÆRD AT LÆSE

Hjørring Telt & Serviceudlejning

Vi leverer rammerne til DIN fest

Vi har **ALT** til din fest:
Telte • Service • Borde • Duge • Stole

Ring nu og hør om de mange muligheder

Tlf. 61 66 56 60

Eller tjek vores hjemmeside, og se det store udvalg

www.hjtelt.dk

**Vi dækker
hele Nordjylland**

